

УКРАЇНСЬКА

ХАТА

ПОПУЛЯРНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВО-ГРОМАДСЬКИЙ
І ЕКОНОМІЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК.

№ 10.

1909

ЗМІСТ:

1. Петро Дальній—Троянди (поезія).
2. Ів. Виговський—Ластівки (поезія).
3. Юр. Сірий—Осінь.
4. М. Вороний—Микола Вербицький (з портр.)
5. П. Мазюнович—Поезія.
6. Ол. Неприцький—Грановський—Оксана.
7. Вас. Алешко—Сад в печалі (поезія).
8. „З наших гір“—фотографія С. Бурно.
9. А. Постоловський—Поезія.
10. Гнат Хоткевич—Камні отметаєміє.
11. „З наших гір“—фотографія С. Бурно.
12. Б. Раєвський—Нове хрещення (поезія).
13. Н.—Общєрусська інтелігенція на Україні.
14. Яр. Літинський—Поезія.
15. Я. Чепіга—Вплив улици на виховання дітей.
16. Бібліографія.
17. Українство в чужій пресі.
18. Літературна хроніка.
19. Книжки надіслані до редакції.
20. До читачів.
21. Зміст за рік.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА РІК 1910

на українську

політичну, економічну і літературну газету

РАДА,

(рік видання п'ятий).

яка виходить у Києві що дня, окрім понеділків і днів після свят, українською мовою по програмі звичайних великих політичних газет.

НАПРЯМОК ГАЗЕТИ НЕПАРТІЙНИЙ ДЕМОКРАТИЧНО-ПОСТУПОВИЙ.

Особливу увагу РАДА звертає на місцеве життя провінцій.

До співробітництва в „РАДІ“ запрошено визначніші літературні і наукові сили.

„РАДА“ має власних кореспондентів в Державній Думі, в Державній Раді, а також в політичних центрах Європи, у Львові, в Чернівцях і в усіх визначних містах України по сей і по той бік кордону.

Предплатники, що підпишуться на газету на цілий рік і виплатять відразу або по частках цілорічну передплату (6 руб.), одержать **БЕЗПЛАТНО** такі книжки: „Українсько-Російський словник“ В. Дубровського під редакцією Ів. Стешенка, видавн. „Час“ 1909 р. ц. 75 к. і „Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів“ В. Доманицького, вид. 1906 року, ц. 20 к., а тако ж **ЗА ДОПЛАТУ** 6 рублів можуть одержати „Словник Української мови“, зібраний редакцією журналу „Кієвская Старина“, виданий у Києві в 1909 році під редакцією і доповненнями Б. Грінченка, в 4-х великих томах, що продається по книгарнях за 8 рбу. без пересилки* (словник одержав від Рос. Акад. Наук премію ім. Костомарова).

Ціна приставкою і пересилкою в Росії на 1910, а також до кінця 1909 р.

На рік 6 карб., на 11 м. 5 карб. 70 к., на 10 м. 5 карб. 25 к., на 9 м. 4 карб. 75 к. на 8 м. 4 карб. 25 к., на 7 м. 3 карб. 75 к., на 6 м. 3 карб. 25 к., на 5 м. 2 карб. 75 к., на 4 м. 2 карб. 25 к., на 3 м. 1 карб. 75 к., на 2 м. 1 карб. 25 к., на 1 м. 65 к. Передплату на рік можна виплачувати частками в такі строки: на 1 янв. 3 карб. і на 1 апр. 3 карб.; в строки: на 1 янв. 2 карб., на 1 марта 2 карб. і на 1 мая 2 карб. або по 1 карб. що місяця на протязі першого півріччя.

Зміна адреси—30 коп. Артистам—безплатно.

(При зміні адреси — **ТРЕБА ПОДАВАТИ** разом з новою і **СТАРУ**).

Пробні числа надсилаються даром.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Вел.-Підвальна вул., д. 6, біля Золотих Воріт.

Приймається передплата на рік 1910.

на український місячник літератури, науки і громадського життя:

Літературно-Науковий Вістник

що виходитиме далі в двох виданнях, Київським і Львівським, книжка по 12—15 арк., під загальним проводом проф. М. Грушевського.

Міститиме белетристику оригінальну і переклади, повісти, оповідання, драми, поезії статті з української історії, літератури, науки й суспільно-політичного життя, критику й бібліографію.

Редакція і головна контора: Київ, В. Володимирська, 28. Контора Львівська: ул. Супінського, ч. 17.

Передплата на р. 1910: на рік **8 руб.**; для незаможних **6 руб.**, але тільки коли вони передплачують журнал з контори. За пів року **4 руб. 50 коп.** Кому трудно відразу, то кожного місяця по 1 руб., а журнал посилатиметься зараз.

ТРОЯНДИ.

. . . . . На моїм вікні
 Хилилися важко троянди твої,
 Що їх на прощання дала ти мені,
 І тихо, так журно шептали сумні:
 „Кохались ми з вітром легеньким
 В садку зелененьким
 В ночі...

Кохались і смутку не знали...
 Та раз „її“ косу,
 Чарівно ту косу вквітчали...

Вквітчали, сміялись... Не знали,
 Що врода зваблива
 Нас бідних згубила... Не знали...

Не знали, що більше не глянем
 У небо блакитне,
 І ось воно блідне... Ми в'янем“...

Так важко хилились, так жовкли,
 У смуток убрані,
 Троянди кохані — й замовкли..-

Замовкли, а струни їх жалю
 Ще довго лунали
 В душі й все шептали: „А кралою,

Що ми уквітчали — хто знає, —
 Чи кращая доля
 Цю квітоньку поля спіткає“.

ПЕТРО ДАЛЬНИЙ.

ЛАСТІВКИ.

Ой ластоньки, голубоньки,
 Веселії подруженьки,
 Чого це ви сумуєте,
 Куди-ж це ви мандруєте
 Пожовклою долиною,
 Вечірньою годиною?

У вирій мо' рушаєте? —
 На кого-ж ви лишаєте
 Кубелечка під стріхами,
 Де ви жили з утіхами
 Й себе там ошасливили,
 Що діточок в них вивели?

ІВАН ВИГОВСЬКИЙ.

О С І Н Ї.

Вона приходить що року якось то несподіванно до мене.

Раптом зникають кудись золоті пасма радісних звуків, що оповивали перед тим душу, вмірають пелюстки Бажань, знімаються чари Життя і пливуть на крилах Байдужости в невідому далечинь... і приходить Вона.

Приходить завжди однаковою: вся в сірому, мов вилита з старої важкої криці, оповита Байдужістю, без зморщок, без думок, без світла впивається холодними мутно-блакитними очима в душу, мов двома шматочками прозорого льоду і мовчки лле Смуток в мою істоту. Стелить холодну стежку Смерти до глибини серця, сипле цвітом тубероз і нечутними кроками входить в найдальшу, в найчуткішу частину душі. Я чую Її присутність. Чую як в'ялить вона листки зелених Надій, зриває пелюстки з квіток життя, простилає килим з жовтого листя і сплітає з гострих, як кінці меча, паутин холодний трон для себе.

Некликана, небажана стає Богинею істоти моєї.

Всі протести й Бажання падають під ноги до неї разом з жовтим листям. Холонуть і застигають червоними краплями в підніжках трону і лягають мертвими разками круг неї. І топче вона їх сірими, холодно-метальовими ногами.

І я кланяюсь Її.

Обіймаю холодні ноги і п'ю несвідомо холодне мовчання. Розливаю з кров'ю по тілу Її сірі думки, переймаюся Її бажанням і йду за нею.

Поспішаю за нею всюди, як хвиля за вітром, що збудив її мертві бажання притиснутись до холодного берегового каміння.

Наші зори обіймаються як душі закоханих в постать холодної Смерти. Сіра кирея Її вкриває щільно мене своїм холодом, своєю одноманітною фарбою байдужости і Ми виходимо в життя, щоб перетворити його в смерть.

В лабіринтах, заплутаних як думки самотнього, спускаємось Ми в холодний ранок і чуємо, як в обіймах „Життя і Надія“ співають гімн Відродженню.

В прозорім повітрі встає перший промінь Великого Світила, збирає в довгі низки золоті звуки того співу і сіє їх квітками над Миром.

І Мир простягає сотисячні руки до тих квіток, аби положити собі на чоло й ожити.

І я простягаю свою думку й свої зори до тих квіток, аби притиснути їх до холодного серця, піти за Миром і зрадити своїй Богині.

І квітки під зором моїм в'януть, ростають і в безсиллі падають важким сизим туманом до ніг моєї Богині, в мою душу.

Вона того хоче...

Вона міцніше обгортає мене собою, міцніш сплітає свої зори з моїми, дише ними на Мир і застилає все важким туманом.

Не видно проміння. Не чути співу. Не відродившись, без боротьби, тоне весь Мир у сні. Все заснуло під зорами цариці моєї душі, заводоклось туманом, попливло на його безформних хвилях і злилося з киреєю без зморщок в котру закутала Вона мене.

Тільки остатній звук Надії десь глибоко квилить і просить Життя, що заховалось по той бік туману в зеленому парку. Я хочу піймати ті звуки, зогріти ними серце, обняти той зелений парк де заховалося життя.

Я хочу зрадити своїй холодній Богині.

Я хочу зрадити і боюсь думати про се, аби не убити життя, аби думка моя не торкнулась Її холодних ніг.

І думка моя падає до Її ніг і застигає там кришталевою сльозою.

...Мовчки велить іти по дорозі Смутку до зеленого парку.

...Як надходимо, ще все там живе. Зелені листки тремтять життям і борються з холодним туманом, що хвилями розходиться від Нашої постаті. Вони перемагають його і проганяють в провалля, де панує пільма. Старі дуби як велетні стоять і в байдужій задумі дивляться на ту боротьбу, а мертвими серцями всміхаються моїй Богині.

— Дивись на Життя! — каже мені холодними очима.

Се Її слова. Се перший подих вітру Смерти.

Я знаю їх. Я чув їх не раз. Я не хочу дивитись на Життя ніколи, а хочу піти його, хочу взяти його в обійми і злити в поцілунок з Надією.

Я не хочу дивитись і в сей раз...

І дивлюсь. Дивлюсь холодними льодовими обіймами своїх та Її зорів... Дивлюсь холодними очима своєї Цариці...

Нема більш боротьби з туманом, бо холодом нашого дихання обволікається весь парк. Жовтий листок в задумі зривається з гілки і на крилах Смерти тихо пливе до землі.

— Не треба падать! Пожди! Глянь на інших, зелених! — квилить Надія десь в глибині мого серця.

— Не треба падать! Дивіться на могутніх Життям! До боротьби! за ними! До боротьби з туманом, щоб розвіяти його і злитись в поцілунок з гарячим сонцем!

І жовтий листок в задумі спиняється в морі повітря і по його блідо-зелених нервах промайнула Надія до Життя. Він зітхає бажанням жити і в безсиллі схиляється на свого живого брата, щоб, обнявшись з ним, вступити в боротьбу з туманом.

Я дивлюсь... Ми дивимось на ті обійми...

І вже обидва вони тихо летять в обіймах Смерти, жовті без ознаки Життя. Торкаються своїми холодними тілами інших. Водять за собою наші зори, та Смерть холодну як моя Богиня.

І де тільки падають наші холодні зори — Смерть припиняє боротьбу, а туман налягає над мертвою красою.

Скрізь коліри зелені непомітно переходять в жовто-бурі, в такі як убрання Роспуки, а з жовтобурих в сірі — без зморщок і думок, мов кирея, якою оповила мене Богиня-Осінь, якою я дихаю разом з нею, яку кохаю і починаю звати своїм Спокоєм.

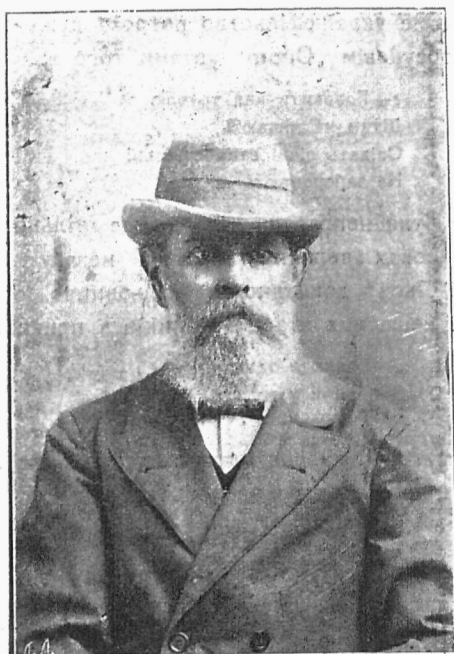
Листки падають з дерев і мертвими жовтими плямами застилають поверхню озера, що розляглося серед вікового парку, серед трупів старих велетнів.

Листки падають і застилають сталюву поверхню води. Смерть розвіває крила над ними і співає пісні змішані з димом туману.

А Вона сміється в моїй душі першими голками морозу і веде в Мир, де лишилося життя, щоб дихнути на його, заволокти Туманом і переконати мене в тім, що кохання Смерти міцніші за Життя.

Вона сміється в душі першими голками морозу. Коле в серце похолоче під сірою киреєю, будить там Надію. Надія тремтить і нашіптує мені, що любов до життя починається там — де падають голки першого морозу.

ЮР. СІРИЙ.

МИКОЛА ВЕРБИЦЬКИЙ.

(† 27 листопада р. 1909).

Поволі один по другім сходять в могилу старі могікане...

Хиляться, колись гонкі та дужі, дуби, що буяли своїм верховіттям, пускали міцні парости від себе, творили життя...

Валяться днедавні стовпи „старой Малоросії“...

Умірають батьки, ба, навіть діди сучасного покоління.

Ще в ухах лунає „вічная пам'ять“, ще гуде відгомін похоронного підзвіна, ще стоїть в уяві образ того, що вже „теченіє життя сконча“ і лежав у труні такий чужий, такий непотрібний, а тепер знов воскресає в пам'яті такий дорогий і такий близький, — та про те думка, цей невгамовний хижий кріт, що притаївся був на хвилину, береться спроквола за свою невідступну потайну роботу: викликає картини споминів, проводить анальогії, снує перспективи...

І ось перед моїм ретроспективним зором проходять довгі фалянди репрезентантів старого українофільства, з їх патріотизмом pro domo sua, з їх політикою „обдурити москаля й ляха“ і з їх сумним фіналом „премудрого пискаря“.

Почавшись в 40 р—х з етнографічного гуртка М. Костомарова в Харківі, це свідоме українофільство потроху дужчало поки наслідилось заявити в Корсуновім „Снопі“ устами того ж таки Корсуна, що

„—Голосити над труною
Дітям не мішають,
Співать пісні старосвітські
Не забороняють“...

Це звичайно була неправда, або краще тільки ілюзія правди, бо в тих же 40-х роках великий виродок, незабутній Тарас, в своїй містерії „Великий Льох“ докладно й мальовничо описав як за ті ж старосвітські пісні нещасних старців-лірників з приказу начальства

„—Взяли й завалили,—
Випарили у московській
Бані-прохолоді“.

Та це дарма, тут найцікавіший той тахітум, так мовити б, національно-політичної програми, що виявивсь у словах:

„Голосити над труною
Дітям не мішають“.

Найвишшого апогею, свого буйного розцвіту досягає це українофільство в „Основі“, коли воно, підшиваючись до напів-ліберального славянофільства, жахається соціалізму і старається на кошт братів-поляків здобути собі в очах уряду лояльність та зміцнити своє становище „казанської сироти“.

Далі наступає фінал, коли по смерті „Основи“ українська громада вже з Києва посилає свій пресловутий протест до „Русская Вѣстника“ (а в разі незгоди у французьким перекладі до „Journal de St. Petersbourg“), в якому *urbi et orbi* заявляє, що „ми не бажаємо зводити мучеників ще на гіршу біду й муку і думаємо опріч того, що кріпше те діло стоятиме, яке йшло *мирною й тихою дорогою*“ *).

А де ж ті мученики?

Кілька засланців з України в Великоросію та й годі.

Далі... Далі йде життє „премудрого пискаря“ — якась млява, повільна робота над укладаннем словаря, над заснуваннем фантастичних курсів українознавства *et cetera* та виконання обов'язків гробокопателів чи гробохранителів... аж поки молодее жито, недбало сіяне, ніким не оране, зійшло й самотужки почало колоситись під хмарним непривітним небом режиму 80-х років.

Громада, условлена Стара Громада дремає в потенціональному (чи може в імпотентному) стані — сміливі одиниці виходять з неї і йдуть

*) З листа Київської Громади в цій справі до Петербургської, — ще не друкованого, взятого мною у музеї Тарновського в Чернігові.

на узбіч, в Галичину — як от М. Драгоманів; туди ж кидаються і дехто з неспокійних старих (Кониський) — але ж це одиниці, одиниці...

Решта — доживає віку по хуторах та кабінетах...

Микола Андрієвич Вербицький родився р. 1843 в Чернигові. Почав писати ще в гімназії під впливом Шевченка. Знайомість з Панасом Марковичем, Вас. Білозерським, П. Кулішем, Вікт. Забілою, Леонідом Глібовим і т. п. звичайно сприяла його творчості і підбадьорувала до праці.

Перші поезії він надрукував у „Основі“ в 1862 р. під псевдонімом „Миколайчук Білокопитий“, далі під кінець вже свого життя він озвався в „Літ.-наук. Вістникові“, в альман. „З потоку життя“, в „Розвазі“ то що. Але ж весь його літературний дорібок надто невеликий і опріч широти поезії В—го не визначається ніякими иньшими особливо-художніми рисами. На свій час цього було досить і це робило чимале вражінне.

Мимоволі пригадуються репліки з одного популярного вірша Миколи Вербицького, в якому дівчина звертається до козаченька так:

— „В мене душа українська, шире серце в грудях—	Забув еси свою матір, орле сизокрилий!
Мені ширій українець й дружиною буде,	.....
Бо я дочка України і не забуваю	Геть же, геть же, козаченьку, геть мое
Свою Матір, ширим серцем її поважаю.	кохання.
А ти серце-козаченьку хоч ти любиш,	Шкода, серце, марне буде твое зали-
милий,	цання“!

Звичайно, в дійсности було зовсім не так, старе українофільство не здатне було навіть утворити *національної української родини*, бо самі представники його балакали, як і думали—*по московському* і тільки в ряди-годи, в письмі чи на яких роковинах обертались до рідного слова, коли саме серце озивалось у грудях.

„Голова московська, серце — українське“,

справедливо, сказав якомсь про них відомий поет Осип Маковей. Скінчивши чернігівську гімназію М. Вербицький р. 1861 подається до петербургського університету, звідки його під час розрухів виганяють і він переноситься до Києва і згодом вступає до тамошнього університету.

В Києві вкупі з В. Антоновичем, Т. Рильським і иншими „имена же ихъ Ты Господи вѣси“ він засновує відому київську „Стару Громаду“. Скінчивши університет, він подається учителем гімназії до Полтави, потім до Чернигова, але ж лиха завірюха переносить його через кілька літ на заслання в Рязань, потім в Орел, і тільки через 30 літ, спаралізований, знищений життям, напів скалічений він вертається до рідного Чернигова, до рідної родини, де відлюдком цей старий могікан

доживає свого віку, з рідкою терпливістю переносячи тяжку хворобу і може ще тяжчу самотність...

Микола Андрієвич перейшов найцікавіші етапи українофільства, почавши з „Основи“ в Петербурзі і скінчивши Київом.

Далі він майже не жив для України... 30 літ в Рязані та Орлі — це психологічна загадка для українського історика.

Микола Вербицький найбільшого признання заслугує jako визначний і талановитий педагог, що виховав чималий гурт коли не свідомих українців то взагалі свідомих громадян. До числа його учнів належать: М. К. Заньковецька і російський письменник Леонид Андрєєв.

Поклонитись праху покійного 29 листопада зібралась величезна сила народу; було щось 5—6 вінків, в тім числі — „від учнів“ і „від українців“,

Пером тобі земля, поете — бурлаче!

Микола Вороний.

На верхів'ях ще день не погас,
 На верхів'ях ще сонце панує —
 О, ідіть на верхів'я до нас,
 Ви, хто в темних долинах сумує!
 Ви, хто прагне проміннів знаття,
 Хто не хоче в туманах розплитись,
 Йдіть до нас на верхів'я життя,
 Годі вам у долинах нудитись!
 Не лякайтесь, що ніч настає —
 Ночі тут непомітно минають:
 Чуть-бо тут як зірки розмовляють,
 Бо раніше тут сонце встає...
 Тут не вкриють нас хмари недолі —
 І міцніші і вищі за них,
 На верхів'ях під владою волі,
 Будем свідками днів ми ясних...
 Гей, хто в темряві кривди сумує,
 Не баріться, ще ж маєте час —
 Світич правди у нас ще панує. —
 Швидче йдіть на верхів'я до нас!..

П. МАЗНУКЕВИЧ.

ОКСАНА.

Вона сміялась завжди. Її уста палали цвітом червоного маку, коли складались в любий усміх при зустрічі.

Вона сміялася, коли була веселою, безжурною, щасливою мов дитина і радісний усміх грав барвами на рожевому обличчі. Золотисті пасма пишного волосся обвивали щоки, хвилею звисали на ніжні плечі. Тоді цей чарівний усміх ставав ще гарніший, ще більш чарував, а обличчя її вимальовувалось виразніше, ставало милішим і світило свіжестю.

Вона сміялась і тоді, коли була хмурна, непривітна, мов сіра хмара пізньої осені, коли туга проложить кілька борозенок впродовж високого чола. Її уста тоді сміялись ніжно, мило і сум прозирав з темних куточків червоних уст.

Разом з чарівним пишним цвітом уст сміялись її очі. Це блакить неба в літню пору. Недосяжна таємна блакить безмірно-високого неба.

Усміх ясно-блакитних очей її зливався з усміхом уст, і враз бризнув таємною силою чар, проти яких не міг встояти ні один юнацький погляд. В хвилину смутку ясна блакить змінялась в темну ніч, таку-ж глибоку, чарівну і повну вільного пахучого простору, наче справді степова ніч безмежної України.

Краса обличчя, чари сміху, тонкий, немов-би виточений стан, дзвінкий, неначе пісня солов'їна, голос не на одного впливали на селі і не в одного кипіло серце в грудях.

Збереться гурток гарненьких дівчат, лунає сміх і голосна пісня пливе в повітрі над селом — журлива, протяжна. Стрункий і чистий голос долітає за леваду на могилу. Василь давно вже там чекає в свої жагучі і міцні обійми любу кралю. Він пізнає серед гурту дівчат її голос, що одріжнявся од інших чистим згукком сталі. Нетерпляче жде її, слідкуючи за кожним рухом сумної мелодії.

Село потопало в пахучій напівтьмі літнього вечора. Широко розкинувшись вздовж невеличкої річки, воно тихо спускалося в літню дрімоту. З гушавини зелених садів чепурно виринали сірі стріхи, білі стіни й де-не-де огнем блищали вікна. На край села в вінку струнких тополь, високо стояла давня церква, мертвим спокоєм дивлячись на мовчазне село, лани безкраї і барвисті луки. Над всім лунав спокій і мертва тиша, — тиша чар і забуття. Тільки де-коли хвиля теплого, пахучого з напою квітів, літнього вітру на мить зворуше спокій чарівного повітря, несучи сумну дівочу пісню.

А на могилі, за селом, під стінкою густого дозріваючого жита, в згуках пісні і краси вмлівав Василь.

— Яка краса!.. Яка краса!.. — уста його шептали і з ніг до голови пробіг йому струмок морозу. Він тихесенько лежав і боявся зашелестіти травою, щоб не зворушити величної тиші.

Пітьма густішала над селом. Замоквкла й пісня. Василь ще більш напружував свої чуття, прислухався до повітря і гострим вухом ловив найменше шарудіння. Він ждав Оксани, і весь тремтів від палкого бажання. Йому не перший раз доводиться чекати ось тут Оксани, і певний, що вона прийде, бо знав, що серденько її тріпоче разом з його — і він трусивсь не від страху, а з нетерпіння.

— Біжить!.. — промайнуло в голові.

І справді поміж вербами над ставом йшла жіноча постать. Цю постать добре знав Василь і серце билось міцно в груди, вибиваючи немов годинник: так так, так-так...

Скоро височенька постать гарного складу ясно вималювалась на обрії темно-блакитного неба. Вона швидко наближалась до могили, обкутуючи голову сірою літньою хусткою. Подув сильніше теплий вітер і чути, як шелестить трава й одежа, щільно обгортаючи її молоде тіло.

— Ох!.. Ох, Василечку!.. — засіпавшись, тяжко дихаючи, промовила вона, пильно дивлячись в очі Василеві. — Я трохи забарилась... ох... хай йому, як я задихалась!..

Василь глянув темно-карими очима з під чорних вій солодким подихом на неї і стрінув палкі, жагучі очі. Зустрілась темна ніч таємного огню очей його з блакитним небом південної країни.

Вони без слів мовили одно одному слова ніжної любови.

— Нічого, серденько, Оксано!.. — тихим лагідним тоном заспокоював Василь.

Він взяв дужою рукою її стан і тісно пригорнув до себе, ніжни її груди торкнулися його, палаючи гарячим полум'ям.

— Ти мабуть довго ждав мене, а ми співали на селі — щебече любим усміхом, червоним жаром уст Оксана і по личку її котивсь рум'янець свіжий, чистий...

— Пісні я ваші слухав і замерав... я люблю, люблю...

— Кого ти любиш, мій соколе?.. — жваво перебила його мову, жартуючи з ним Оксана.

— Тебе, голубко, твою красу, як день яснії очі, твої рожеві устоники гарячі, жагучі груди, стан, тебе усю, усю і пісні твої сумні, журливі...

— Ха, ха, ха!.. Який чудний же ти, Василю!.. Ха, ха, ха!..

Тоненький голосок співучою струною прокотивсь у мертвому повітрі і хвилею подавсь по морі жита.

— Дивись сюди!

Василь зиркнув в глибокі очі і темний м'який вус заворушивсь від теплої усмішки. Вона притьмом обвила кучеряву голову руками, розгорнула кучері на лобі і палко, довго цілувала в його темно-карі очі, — нервово шепчучи:

— Мій... мій... Василю... мій на віки... — і в житі одбивались згуки міцних поцілунків.

— Оксаночко, голубко!.. — В безтямі шепотів Василь і почував по тілі жар і дивний якийсь холод. Від кожного її поцілунка розливався скрізь струмок незнанного ще почуття.

— Ще, ще, соколику, ще раз!..

І знов зливались пишні устоськи її з його устами в безконечно довгий і солодкий поцілунок.

— На віки мій!.. Тебе любитиму во вік, ось так — дивись, дивись...

— І я тебе... інакше бути не може...

— А може час пролине і любові твої минуться...

— Ні, ні, цього не буде!

І він зробився сумний і невмолимий. Одважна сила страшно безбачности юнацького пориву горіла на цю мить в його очах.

Минуло ще кілька хвиль безмежного кохання, кілька хвиль безодні щастя, без ліку поцілунків і признання.

— Вже пізно, треба йти!.. — Крізь сон почув Василь страшні слова, що хотять їх роз'єднати на цілий день — немов на довгий рік. Хотять їх щастя розірвати, їх любові та ласку...

За кілька хвиль вони прощалися до вечора, — до завтра... Навкруги спокійно, тихо, тільки вітер пахощами легко віє, шепче слова вічного кохання; широка хвиля густої стінки жита — вторує співу вічної краси; і темно-сине небо похмуро дивиться на них; всміхаючись під чорним вусом ночі.

Зірки золоті тремтять в безодні неба і двозначно весело сміються...

На дворі вже пахло жовтнем. Холодна, байдужна осінь опанувала навкруги усім. Скрізь розкішні, повні квіту, зелені, життя малюнки — посумніли, зажурились, окамяніли. Наводять безмірну тугу. Пожовкле листя шелестить, і стогне-плаче за красою ясного літечка. Сірі, одноманітні віти настирливо стирчать без листячка, без цвіту. Барвисті луки змінили колір в темно-жовтий й мертво чекають першого снігу. Небо блакитне ніби схилилося нижче над

землею і сірі, темні хмари, широко оповивши його, плывуть грізно все далі та далі. Мало не торкаючись крилами хмар, летять довгі ключі журавлів у вирій, клекочучи раз-по-раз, роздирають душу. Цей крик накликував смерть на все живе, наводячи жах і тугу...

Молоде життя ще не цвіло, а вже передчасно помирає...

І стогне жовте листя: смерть, смерть...

Од червня, зеленого повного цвіту червня до похмурого жовтня пролетіло так мало часу, а вже зажурилася природа, змінила пісні і настрої.

Поруч з тими змінами в природі — змінилося, дуже глибоко змінилося життя Оксани і мов ніжний квіт рожевої троянди осипалися пелюстки її кохання.

Яке велике море туги, жалю та болю знесла вона за останній місяць!..

Личко її змарніло, зів'янула краса... а очі? ті чарівні очі запали десь глибоко й повилися темно-синіми кружками. Тільки уста цвіли червоним цвітом і сміялися крізь сльози таким-же милим, любим усміхом дитини, як сміялися колись в хвилини щастя. Той усміх чарівний в тяжкі хвилини — блискавкою пролітав по її обличчі, пронизуючи темні хмари сумного життя її.

Життя своє вона вже рахувала загубленим на віки. Більше не всміхнеться її щастя, не заспіває кохана пісню доля, не почує щирю правду Василеву — його безмірного кохання...

— Тепер я самотна!.. — широкозначно з великим горем подумає Оксана, — горло її стисне і срібні сльози перлами спадуть до долу.

— Батьків я ненавижу!.. Вони забрали мою долю, моє щастя... Вони злі... ще гірш гадюки... свою дитину оддали, мабуть з кохання, в руки нелюбові... Хе, хе!.. З кохання оддали!.. Для мене їх нема, нема батьків!.. Нема й тебе, о, клятий Павле!.. Ти занাপастив мене, мою красу, моє життя... Ти зазіхав на гарненький шматочок... ти мого тіла хотів... Ти взяв його, ти впився ним нечесно... Тебе нема для мене... йди... геть, геть іди, проклятий!..

З огненним гнівом своїх очей і чулої глибокої душі, ламаючи руки над собою, в безтямі кричала, проклинаючи Павла, батьків своїх і всіх, геть всіх. Її лице мінялося, кривилося, робилося страшним, в очах горів огонь страшного болю й помсти.

— Василю мій, Василю, коли-б ти знав мої страждання!..

Схиливши голову тихенько шепче, згадуючи солодкі дні кохання, любовців та втіхи, — пригадуючи красу його очей таємних.

— Як ще недавно була я в його обіймах, — в обіймах щастя, — цілувала очі.. Ми клялись кохатись в вік... Тепер не те, мене з ним роз'єднали — всадили в пекло, а він, коханий мій Василь, пішов

з горя в чужі краї на заробітки. Нема кому сказати щире слово, переказати свою нужду, й ненависне життя з нелюбом. Василь казав, що не мене кохає, а мою душу, серце... О, як же гарно було з ним... минулось... Тепер примарою страшною стоїть в очах мені Павло, холодною кригою тулиться до мене і шепче щось, немов сичить гадука. Слова його признання мені вливаються отрутою в розбите серце. Воно до його не лежить і я сумна, холодна, з ненавистю дивлюсь, як він хижацьким звіром крадеться до мого тіла, тільки тіла — і хоче жадобою розірвати, знівечить, опаскудить і впитись ним до забуття... О, яка гидота, яка прирва хижацьких почувань!..

Вона тремтіла від спогадів, жахаючись страшного їх родинного життя. То знов раптово сумний вираз її обличчя, повний жаху змінявся в лагідний сміх погорди і струнка постать випрамлялась, спокійно і велично ставала бойовничо-насмішкуватою. Тоді з усміхом пахучих ніжних уст, киваючи поважно головою, вона сміялась з серцем над Павлом.

— Смішний, нікчемний чоловік, до бридкости нікчемний!.. Хе, хе!.. Його дратує мій спокій, мої холодні та байдужі погляди на його. Хе, хе... схотів любови! Де є товаричі гнилезні почування, де над всім панує сліпа, до дикости груба сила — там нема кохання! Ти вбив його!.. Тепер в твоїй сліпій уяві малюються страшні потвори зради?!.. Тепер тебе хвилює будучність?!.. Ні, ні, лукавий, гидкий Павле, я того не зроблю. Наше подружжя — це тяжкий камінь на моїх безсилах плечах, але я не піду в безвість гидкости, болота... Хай твої ревниві почування заспокоються. Ох, як тяжко, тяжко... а тут ще й ябеди свекрухи... О, скільки-ж мук лишилось попереду...

Закривши обличчя тоненькими руками, схилилась під вікном на стінку й тяжко хлипала Оксана. Ясні очі повились туманом смутку і буйні краплі сліз стікали сріблом по лиці на землю. Довгі коси расплелись і хвилями покрили плечі. Широкі пишні груди тяжко дихали, рівно знімались вгору і скоро знов опадали.

В чепурній чисто прибраній, біленькій хаті повітря згускло, потемніло. Злітав незримо вечір, обкутуючи повітря п'тьмою таємних крил ночі. Скоро мав приїхати Павло з свекрухою. Вони поїхали на ярмарок в сусіднє місто. Час швидко пролітав і треба ще Оксані зготувать вечерю до приїзду сварливої свекрухи.

Вона митю вискочила в сіни, — внесла в хату дров, наколола скалочок з смільного поліньця і затопила піч. В кілька хвилин огонь вже лизав довгими язиками щелепи; дрова тріскали, горіли в обіймах горячого полум'я. Шкварчіли соки, кипіла живиця, стікаючи діамантовими краплями на черинь.

Оксана сперлася на припічок і пильно дивилася як жеврів огонь в печі. Тяжкі думи втиналися в голову, давили її, розривали серце. Мимо волі вона зрівняла своє життя з тими дровами, що горіли-згорали на її очах в ясному полум'ї. Їй чогось згадалося весілля, дівочий вечір, а надто той час, коли розплітали її пишну косу. Перед нею яскраво вимальовувалась вся картина з найменшими дрібницями: вона сидить посеред хати на стільці, ридає гірко, прощаючись з дівочою волею, а навкруг неї дружки-подруги співають пісні, ще гірше пронизуючи їй серце співом.

Яка безодня між теперішнім її життям і дівочою волею... Вона дивилась на огонь і краплі сліз бренили на віях, осяяні червоним полум'ям. Згадала одну з пісень, що співали їй тоді дружки і крізь сльози тихо, тихо заспівала:

Ой в сінях терен тешуть,
А в хату тріски скачуть —
Подивися, Оксанонько,
Як твої дружки плачуть.

Далі сльози здавили її горло і вона не в силі була співати, тільки тяжко дихаючи ридала без кінця. Потім знов, плачучи, продовжувала пісню й тихий голос широко розгорнувся в хаті і плакав разом з нею щирими сльозами:

На дворі просо молотять,
А в хаті косу золотять —
А вже просо обмолотили,
А вже косу обзолотили...

На шибках вікон стікали жалібні струмочки сліз-роси і напів темне повітря тихо ридало з нею незримими сльозами...

Травень. Після затишної холодної зими в природі все вже ожило і вбралось в пишні шати красуні весни. Молоденька ясно-зелена трава сміялася шовковим килимом, скроплена в-ночі срібляно-крапистою росою. Віти тільки що вбралися в свіже листя, поважно гойдаються, листечко шепчеться, співає-вторує шпарким пташечкам, що так весело перелітають по вітах і заливають легке весняне повітря дзвінкими піснями. З трави чепурно піднявши голівки всіялися щасливим усміхом барвисті квіти і тисячі коників та інших кузок тріщали, скрекотали на різні голоси, зустрічаючи ясне сонечко. На сході далеко, далеко за густим сосновим бором небо палало полум'ям, обхопивши мало не половину широкого обрію.

Тільки півні у-досвіта переспівали на день, — село заворушилося. З кожного двора, видоївши коров виганяли на вигін, де

давно чекає чабан, вихльостуючи здоровенною пугою. Зігнавши до череди усю худобу, чабан погнав під настирливий рев коров і меканя овець на пашу. Де-не-де над біленькими хатами високими стовпами курівся дим і сірими зграбними клубками долітав до високих хмар.

На хвилю все затихло. Легенький теплий вітер тихо котився по селі пахучою аромою весни і нечутно було а-ні одного зайвого звуку і ніщо не зворушувало величнього єднання краси природи з мертвою тишою весняного ранку.

Небо на сході розгоралось наче пожежа і скоро спокійно, тихо виплило огнене сонце, освітивши блиском золота верхи дерев, високу церкву, а далі заграло веселкою в солом'яних стріхах, в білих стінах, огнем переливалось в барви по зелених шатах молодого свіжої травиці. Роса срібними краплями сміялася струмочками світла, переміняючи свої кольори що хвилини, а бризки золотого світла розсипалися тисячами тисяч бризок по усіх усяодах, вносячи життя в світову боротьбу.

Як тільки сонечко зійшло, на край села счинився гвалт і крики. Страшний і дикий викрик пекельного болю розірвав невидиму заслону тихого весняного повітря і немов відтіль полилося море стогону, мук, знущання та прокляття. Дикий крик змінився в несамовите ридання, летів у гору й ростелявся по луках, а над селом котився жах прокляття...

І теплий вітер листечком шептав: прокляття, прокляття...

По улиці простяглась юрба, мов чудна якась та дика процесія, що дуже помалу посувалась в село. В переді уступами звільна, нерівною ходою йшла вся гола, як Єва в раю, Оксана. Руки її закручені назад і цупко звязані засмоленим шнурком. Голова одкинута на правий бік, трохи схилена на голе плече ніжного тіла. Колишня пишна коса не вкрашала її, а висіла на тичці в воротах на посміховище і вітер нею маяв у повітрі. Ніжне рожево-біле тіло чарівного складу було перед всіма людьми від найстаршого до найменшого блазня. Воно тряслось, вигиналось, мучилось, наче хотіло закрити жіночу срамоту кожним своїм рухом.

Очі її дивились кудись в незмірну височінь диким нелюдським поглядом, страшно блискаючи білками і вверх закоченими чоловічками. Під самим правим оком набігла велика синя гуля запечена кров'ю, а на лівій щоці була глибока рана. Струмок чистої червоної крові стікав з розверненої страшної щілини по лиці на шию і через повні, мов виноград сочисті дівочі стрункі груди краплями спадав на землю. Багато синяків червоно-синіх, зеленкуватих, чорних плямами густо вкрили її молоде тіло. На правій литці теж

стікає з рани кров до долу і стеле нею по селі стежку. Вона іде, нервово здригується тілом і все кричить нелюдським диким криком, проклинаючи усіх.

На вкруг її зібрався чималий вже гурт людей і всі за нею йдуть, а чоловік її Павло слідком за нею з батоном в одній руці, а в другій держить шнур від рук зв'язаних її. Батіг вбивається раз-по-раз гудзями в знівечене тіло, обвиваючи тоненький стан, виточені плечі і повні стегна, покидаючи за собою слід запеклої крові. Вона на хвилю спиниться й несамовито закричить, а батіг в повітрі знов засвистить і обкрутить її тіло під регіт дикої юрби.

— Улю, улю... ага... ото тобі... уга... уга...

Кричить юрба і сміх лунає над селом... Страшне і озвіріле обличчя Павлове стає лютішим і він пискливим голосом сичить, ще більш піддрочений юрбою:

— А ну, вперед... чого стаєш?.. Уга... улю... улю...

І замахнеться батоном. Його підтримає ще де хто з юрби і над селом прокотиться отрутна хвиля диких криків:

— Улю... улю... уга, уга... о... о... а... уга... а... а...

Вона іде уступами в знесиллі і голос уже її увірвався. Голова зовсім повисла на плече, широко розкритий рот — шамотить і очі блищать жахом...

Старі люде жахаються, вмовляють змилюватись і чути тяжкі зітхання спочуття; чути вигуки ненависти і навіть погрозу обурювання.

Молоді підлітки забігають наперед, заглядають ввічі Оксані і з зацікавленням вдивляються в її зшматоване тіло, ідять його очима і сміючись з задоволення кричать на різні голоси широким горлом:

— Ого... го... го... у... у... у... лю... у... о... о... а... уга... а... а...

А де хто із гурту ще похваляє Павла, кричить йому на вухо:

— Так, так її... Хай зна!.. Лупи!..

Павло остервенілий знов сікне по спині батоном і кров скинеться й виступить зпо-за шкіри.

Жінки втератью сльози запасками, кленуть Павла, жахаються — жалкуючи на гірку долю жінки.

— Ох, Мотре, кумасю!.. Вона-ж зовсім безневинна. Це він підозрює, що ніби зрадила йому.

— Так, так, Палазю! Вона його хоч не кохала, а жила таки з ним тихо-чесно.

— То завжди так, як силою батьки одружать.

— Ох, і не кажіть мені, кумцю... пхи... хи... и...

Зітхаючи ледві говорила Мотря, заливаючись сльозами.

А поруч з ними гурток жінок дріботів, сміялись їх обличчя якоюсь радістю, в очах горів огонь хитрого задоволення.

Дівчата соромляться, ридаючи втікають.

— Уга... Оттак, отак... а що?.. Уга... а... ха... ха... а...

Розлігся знов божевільний крик і регіт.

Юрба пройшла на край села, звернула в другу улицю, а там на третю і так по цілому селі в безтямі йде Оксана й не чує вже глуму, криків і не бачить нікого перед себе, ані за собою.

Вона йде й глумляться люде з неї.

Повітря стогне, плаче пахучим ранком травня... Почули горобці дикі крики божевільля, зиркнули на Оксану — й поховалися всі під стріхи і ні один нігде і не чичиркнув. Зірвалися ворони з криком, і полетіли за зелені луки, в темний гай. І ясне сонечко сховалося за хмару й повів дужчий вітер.

Білий цвіт густих садів вишневих від реготу юрби неначе в'яне, сохне, сиплеться до долу, криє білим килимом шовкові трави...

А навкруги хвилює море смутку, жаху і прокляття...

ОЛ. НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ.

САД В ПЕЧАЛІ.

Мій садок в німій печалі.

Мій садок замер в журбі.

Сміх весни і дзвони літа,

Сонця зов, чадіння цвіта,

Мрійні сни й чарівні жалі

Він сховав... й порвав в розпалі

Все убраня на собі!..

Мій садок в німій печалі.

Мій садок у перлах сліз...

Чорні труни рядом стали.

Вітри псальми заспівали...

І холодним блеском стали

Розливають зірки жалі —

І вмірає листе скрізь...

ВАС. АЛЕШКО.

„З НАШИХ ГІР“.

Фотографував

С. Бурко.

СТЕЖКА НА ГОРУ ХОМЯК.

Вже сонця згас усміх на нивах золотих;
 На земю сходить ніч... туман вкриває луки...
 Затихло все кругом, у грудях лиш моїх
 Не спить пекучий жаль недавньої розлуки...

І я пригадую знов кожний свій докір,
 Твої палкі слова, дівочу ніжну ласку;
 Співочу річ твою, що, мов струмок між гір,
 Шептала лагідно мені любови казку...

І бачу я кріз сон ту сонну вербу,
 Що нас як матінка від ворога ховала,
 Що берегла щасливу добу,
 В котору злоті сні нам доля навівала!

А. ПОСТОЛОВСЬКИЙ.

„КАМНІ ОТМЕТАЄМИЄ“.

Не кажу доконче, щоби зараз же вони стали основою українського вугла чи підвалиною „фортеці“, але серед безцвітних імен сучасних наших творців ті особи, про котрі тут буде річ, уже являються величинами, явищами відрадними — і тим більше незрозуміло — чому про ці імена власне ми знаємо найменше. Можливо, що в другій, багатій літературі це і не було б дивно, бо в великому натовпі і велетньові можуть наступити на ногу, але у нас, здавалося, кожна височенька особа мусить уже бути помітною, ну а на ділі виходить не так. Як то сказано: „треба мати не тільки талант, а ще й позволення — на талант“ — і от коли такого позволення від „временно исполняющих должность завѣдывающих“ українськими друкарськими станками і українською „громадською думкою“ не має, то й талант зараз попадає в число прокажених і його або з'їгнорують або от так собі, здорово живеш, вилають.

Найяскравіше це можна бачити на першій і найбільшій з тих фігур, про котрі я хочу тут сказати — на д. Філянським. Безперечний талант з чисто поетичною обсервацією і будовою художньої мислі, він випустив 1-й том своєї лірики, але не зачислюючися ні до одної „партії“ — мусів стрінутися з повним мовчаннем на сторінках щоденної „Ради“ і з острою, будем так говорити, критикою на сторінках щомісячного „Л. Н. Вістника“: я маю на думці невеличку рецензію М. Коцюбинського.

Коцюбинський... Імя се сполучується в уяві з високо артистичними річами, пригадує ніжний пензель, вдумчиву аналізу; в стрічках, підписаних цим іменем, око шукає тонкого смаку, любовного перегляду дорогих фарб, словом основних прикмет художника Коцюбинського. А як ще згадати до того, що д. Коцюбинський, оскільки пригадується, не брався за критикуванне і ця рецензія є, так би сказати, першою пробою пера, то й зовсім подумается, що не стала б така людина на нову для себе стежку без якихось осібних причин і що от зараз, читаючи, матимеш естетичне задоволення.

І що ж? Воістину „первый блинъ комомъ“ та ще й яким! Можна тільки здвинути плечима і сказати словами самого Коцюбинського: „будемо мати надію, що в день останнього суду Господь Бог простить йому його гріх і не згадає“ сеї критики. Під яким настроєм писав д. Коцюбинський свою рецензію, що спонукало його взятися за критичне перо власне при книжці Філянського — не знати. Читав, читав чоловік десятки українських книжок і всякого іншого сміття, ні про одну не писав — а тут нараз... Цікаво було б зостановитися над тим

і витягти пару-другу консеквенцій, але тут, очевидна річ, не місце. Коротко сказавши, оцінка д. Коцюбинського не тільки шабльонова, скроєна по типу так званих „київських критик“, напхана всякими жартами, страханнями, знаками запиту, але навіть пересолила у своїм шаблоні. Коцюбинський не критикує, а підставляє ніжку, оперує „кричачими“ знаками, в сторону ж не тільки справжньої критики, але навіть інтуїції не робить жадних кроків, тримаючися весь час буфонадного тону. Я особисто можу написання такої рецензії власне д. Коцюбинським пояснити собі лише надзвичайним якимось настроєм і великою недбалістю, з котрою д. Коцюбинський читав книжку Філянського. Прошу вас — чим же іншим собі я можу те пояснити, коли читаю, що д. Коцюбинський „боїться казати“ чи автор книжки молодий ще чоловік чи вже поживший. Як?.. Щоб тонкий психолог, знавець людської душі, той хто, мов ясновидець, читає в мислях людей — щоб він не міг рішити, якого віку людина писала цю або ту книгу, а до того віршів?... Ні, *я тому не можу повірити!*... Я можу повірити, що д. Коцюбинський, прочитавши (але власне *прочитавши*) пару віршів того чи іншого збірника, не може сказати як виглядає людина, що їх писала, який має характер, очі, погляди і т. д. — тому я повірю, але те, що художник не вміє рішити *віку* поета — те я можу пояснити собі лише цілковитим недбалством і легковаженем, з яким книжка читалася. І почасти, коли хочете, настроєм. Справді, чи знаємо ми, в яку хвилину сідає рецензент писати свою рецензію: може йому, як кажуть, — віддихати не хочеться, а тут... Своєю дорогою, може власне д. Коцюбинського і ніхто, так би сказати, не силував писати рецензію, але в усякім разі настрій, з котрим він сідав писати її, мусів бути надзвичайно апатичний і пригноблений. Але не про Коцюбинського, здається, хотів я писати, про Філянського.

Сей поет заслугує на уважне студювання, на яке я в сій замітці очевидно, піднятися не можу. О скільки я собі уявляю літературну фізіономію автора, се має бути поет і, я сказав би, тільки поет, а не поет-письменник. Поет-письменник, на мою думку, це той, хто в тій чи іншій формі робить собі з поезії, так би сказати, спеціальність, фах; поет-письменник плакає свій талант і береже його який би він не був, великий чи маленький; тратить його більш-менш економічно, звертає увагу на культуру своїх форм і з кожною новою річю творить їх. Словом, це більш-менш насамперед — так би сказати, робітник, продуцент, а потім вже поет; вбірає в себе вражіння майже виключно для того, щоби передати їх потім на папір, так що врешті ці вражіння починають для його мати вартість лиш стільки, оскільки можливою є їх утилізація та експлоатація. Як маляр дуже рідко дивиться на ландшафт просто як на картину природи, а зараз же під-

ставляє туди свою власну, напів свідомо розкладаючи тони з'єлені, неба повітря на фарби тої фабрики, виробами котрої він користується, так само і поет-письменник з найбрутальніших і найвищих річей робить один вжиток — пише про них. Дуже типовою особою такої власне вдачі являється письменник, герой одного оповідання Коцюбинського ж: у нього умерла донечка, а він коло неї роздвоєним своїм „я“ ловить кожний рух, положене, звук і уявляє собі як він то-то все напише.

Але є й другі поети, ті, для котрих форма, процес писання ні в якій мірі не стають не тільки метою, а навіть средством. Вони не спішать заносити кожне своє почуття на папір чи полотно, а попереду випивають ціле вражіння, доводять його до можливого краю, тішаться самою поезією, а не репродукцією її. І, хоч це звучить парадоксом, я сказав би, що ще не знати хто більший поет: чи той, хто є рабом пера, яким би він не був його паном, чи той, [хто уміє випити й вироскошувати свою поезію до кінця, не краючи свого вражіння. Правда, коли ці „поети в душі“, як ми їх банально називаємо, беруться записати свої настрої, вони здебільшого змушені бувають стати скільки ступенів нижче від тих, хто вже, так би сказати, має літературну вправу, бо тут приходять вони властиво на чуже поле. Архітект може утворити план величезного і розкішного будинка, але нести на спині по стільки цегли, як то робить звичайний робітник, він вже може й не потрафить.

А між сими двома крайніми пунктами очевидно є безліч варіантів, що наближаються то до одного то до другого бігуна (полюса). Філянський, як мені здається, власне стоїть посередині, але все ж трохи наближається до другого типу — поетів і тільки поетів. Поет-продуцент заносить на папір безконечне число вражінь; подивіться на шкіццові зошити малярів — скільки там ескізів, з котрих чоловік ніколи в своїм житті не зробить жадного вжитку, бо попросту і сил людських на те не стане; загляньте до тем письменників — ви побачите сотні тем, яких чоловік ніколи не обробить. Поет-продуцент не може жити без ринка, починає викидати на нього „сок своїх нервів“ можливо рано, так само рано вверчується в літературний світ, починає жити його брудом і радостями — і так далі.

Подивіться — нічого того немає у Філянського. Автор очевидно не спшив порадувати мир літературними родинами ще одного поета, не старався як найскорше послужити рідному краю збільшенням його літературного тягару. До 1906 року не було Філянського. Друкувалися десятки, сотні, тисячі віршів, „критика“ говорила про поетів; місячники й тижневики, маючи дивовижний обов'язок до кожного числа дати тільки - а тільки кількограмів поезій, за браком вартого матеріалу

латали нумери всяким дрантям; досить сказати, що всякий молодик український, як тільки виучувався тримати перо в руках — уже випускав у світ збірку своїх віршів. І серед того всього мотлоху, обтяжений краденими переспівами, нужденними концепціями, потворами убогої фантазії — як ухопився би кожний редактор за гарний, з печаттю чистої поезії вірш Філянського, але ми не знали цього імени. Чоловік переживав і переживав багато і умів про те розказати, але не спішив і з тихою усмішкою філософа говорив до себе: „Світ нічого на тім не стратить“... Так завше істинно знаючі люде не цінять свого знання, істинні герої несвідомі свою героїзму...

В збірнику цім ми бачимо лише де-що з життя поета. Багато нив перейшлося життєвим шляхом — а оспівав він нам одну; багато настроїв переживала душа, але всі їх на дні душі поховав поет — сказав про де-які. Що це значить? Це свідчить про дві річи: раз про те, що автор і не старався заносити на папір всіх своїх переживань, а друге — що і з тих, які заніс, робив строгий вибір і не пхав в один горщик сушеного гороху з квашеними помаранчами, як то взагалі люблять робити наші поети: ріжними часами понаписує пару-десяток віршів з найрозмаїтшими настроями, потім і розкладає їх, як буряки, куди який гатунок та придумавши назву „побойчѣ“, озаголовлює нею цілу книжку і окремі її поділи. Але ту роботу зшивання зараз же видно, бо такий збірник нічим не відрізняється від тих ковдр міщанських, що шиються з ріжнobarвних трикутників: поодинокі шматочки можуть бути і з дуже навіть доброї матерії, але цілість смішить.

Нічого подібного не видно у Філянського. Це цілком не міщанський поет, і його збірник вільний від типових карбів цієї раси. Вся книжка — це цілість, закінченість, продумана будова. І те, що називається витриманістю стиля, і те, що називається гармонією поодиноких частей, загальним настроєм, чистотою і вибірністю смаку — все то річи знайомі авторові, властиві йому. Книжка Філянського — це не „зало“ доробкевича з напиханими без смисла і цілі дорогими рарітетами та аукціонними №№ 1, а це кабінет дійсного знатока і цінителя поезії. Чи говорить він на теми „суети сует“, чи навпаки кидає епікуреїчні гасла; чи співає про минувшину цілого краю, рідної України, чи про минуле одної-однісінької людини, самого себе — він все задумчивий, витриманий, з печаттю мислі на кожній сторінці: видно, що не кинув на неї вірша як попало, але обдумав по що він так, власне так робить, а не инакше. А над усім тим — задумчива постать поета філософа.

За митю мить, за годом год —	І віють вітри від півночі,
І тлін несе за родом род,	І рвуть, і б'ються, і рокоцуть,
І сходить сонце раз-у-раз,	І хвиль женуть за рядом ряд,
І йде за ним вечірній час.	І знов вертаються назад...

Не перезорять в небі зорі!
 Не перельються води в море!
 Не перестане серце ждати,
 І мліть, і слухать, і ридать.

Чи це ж не чиста поезія? Ні, наші сучасні ліліпути не вміють так говорити. Вони одно ку-ку знають. „Моя ти люба Українонько!.. Пролетаріят!.. Удовиця плаче, а дитина від голоду скаче“ і т. д. на всякі можливі лади і темпа. І читаючи ту ляпанину, чуєш, що авторів ані найменшого діла не має ані до тої „Україноньки“, ані до тої вдовиці, яку він з такою легкою душею засуджує на всякі можливі тортури. Просто „так годиться“ та й все. І стидно стає за цю брехню при думці, що це назовуть колись „поезією українського народу початку ХХ століття“.

За книжку Філянського не буде соромно, бо це культурна робота культурного чоловіка.

Я знов один, я знов один —
 Ніхто питать мене не стане...
 Ніхто питать мене не стане,
 Ніхто у душу не загляне —
 Я знов один...

Як міг не зрозуміти краси таких сумних стрічок чоловік, що сам так тужливо писав про „Самоту“ — це для мене цілковита загадка!

Або от коротенька поезійка, але щоб написати так — як треба любити „таємний жаль“, простелений над степами нашої України і всю ту скорботу, що дише з пишних краєвидів наших!

І рідний гай, і рідний лан,	Забуду сумний сон діброви,
І за дібровою майдан,	Забуду ясний час розмови,
І хвилі нив, і сонний колод,	Забуду гомін сонних віт,
І по-над лугом пісні голос —	Забуду час весінних літ —
І надо всім — таємний жаль,	Краси ж німих, широкополих
Степіа німих німая даль...	Не вирву з серця я ніколи.

Та годі — редактори не люблять довгих „изліяній“. Тому кінчу, але скажу на останок що думаю. А думаю те, що поезію Філянського будуть любити, що може серед всяких „статських сов'єтників“ (по українському „радників“) української літератури та всяких самозваних задавателів доброго тону і не знайде вона привіту, але любовно будуть читати її в тихих кімнатках тихими вечорами, під розцвілими на рожево яблунями, будуть учити на память при березі річки і не одні очі задумуються і не одні дівочі уста прошепочуть пару стрічок. Мало... А чи багато по шевченківських поетів і на це спромоглось?

Другий „камінь небрегомий“ — це Хомик, Артим Хомик, що надрукував у „Вістнику“ епістолярним стилем своє „На бойовищі життя“, а також веде (досі не закінчив та й не закінчить певне, бо це належить до безконешників) свій цикл „Всесильний доляр“.

Але який же це камінь отметаємий, коли його хікто ще не лаяв? — питає може де-хто. Ні, трохи таки лаяли, але не в тім річ, а в тім, що „отметаємість“ виявляється не тільки в формах лайки, а і в формах байдужности. Коли про молодого письменника нікто нічого не говорить і всі удають наче його зовсім нема — хіба це вже не є мовчазний осуд, „небреженіє“? А от власне про Хомика і не було нічого сказано в нашій критиці. Правда, він мало ще написав, але те, що він дав, звучить так оригінально і так, позволю собі висловитися, сучасно, що заслугує на увагу. А наші часописи, зазначаючи всякі літературні уродини (гм... по-російські каламбур вийшов), замовчали і ці будь-що-будь не буденні річі.

„На бойовищі життя“... Що складає сюжет? Властиво, коли хочете, й нема сюжету: це „психологічна вівісекція“ голодного інтелігента, це протест, це море сумнівів, сарказму, нігілізації — словом це *сучасна література*. В літературу минулого (хоч сама вона й не минула та й не мине скоро) навіть найбільше щирий автор приходив як на візиту, прибраний, припомаджений, напудрований; сучасний автор говорить просто: „бери мене таким, яким я є. Не подобаюся тобі? Добре. Розрішаю тобі на мене не дивитись“. Тут уже бачиш голу думку, анатомію, бачиш, як пливе кров у жилах, як функціонують болеві центри. Тут немає навіть стисло-літературних форм, автор ніде не доточує, нічого не приліплює, не бгає в трико, а сильною рукою кидає весь свій зміст, всю свою змучену душу. Ось я! Мене родила мати в ваш вік. Ваша суспільність утворила умовини, в яких я зріс. Моя психологія — збірна психологія вас самих. Я — ви!

„Доля зі мною не жартувала, кинула мене мов Даниїла в ливину яскиню (печеру) великого міста“... Так, от вона, ця література великих міст, рожденна в сумерках, під дзизчанне трамваєвих дротів, в диму кавярень, при безмовнім огляданню розкішних вітрін. Знати весь мир — і нічого не мати з нього для себе! Бути жадним життя — і мати тільки те, що має чоловік зараз по акті власних родин. Щось велике, недуже, страшне родило сучасного інтелігента-пролетара і дало йому в душу тисячу невідомих його предкам почувань. Він ні в чому не бачить смислу, все осміяв, випив, починаючи з самого себе і кінчаючи самим же собою. Для нього — от уже правда — немає нічого святого: всі минулі покоління мали хоч щось, хоч якусь віру, хоч оману віри — він стратив всяку. Спробуйте йому натякнути щось про ідеали людськости — він одним словом зуміє показати вам, що ви

наївний дурень; розпічність щось про внутрішнього чоловіка, про за-
сади, мораль — він приточить до вас пару ядовитих прикладів, після
котрих гірко вам зробиться на устах.

Так ось він, цей сучасний, не прикрашений інтелігент і інтелект,
позбавлений всіх романтичних прикрас, з огнем палючої ненависти
в очах. Голодний звір чи четверо-чи двуногий б'є слабшого і їсть;
голодний злодій краде і дуже часто муки його совісти простягаються
лиш так далеко, як близькою є небезпека, а голодний інтелігент — о,
яке море одчаю, дикої журби! Яких пропастей моральних, яких контра-
стів, яких безумств стає свідком його душа! І коли цей Даниїл по-
чинає говорити — він говорить такою мовою, яку бачимо в листах
„На бойовищі життя“, мовою, від котрої кров кидається в голову. Він
уміє двома-трьома словами вивернути вас, показати всю величезну
суму безглуздя і протилежностей в вашій гармонії; уміє розбити на
спектр білий ваш колір і в запаху квітки показати складною частиною
„сірковий водень“. І слова у нього складаються якомсь інакше, і ви-
бираються з людського лексикону лише пересичені ідеєю, затруті, мно-
гогранні. Але... муза цих творів страшна, імя їй — голод, В тім про-
клятте такої творчости.

І дивна річ! Поки голодний він, цей інтелігент — кричить на весь
світ: „Що то за устрій суспільний, в якому можуть бути голодними
кращі люде!“ І кричить так, що переконає, трівожить, відбирає спокій.
А спробуй, нагодуй його — він складе тобі зараз ручки на пупці і
буде прислухатись до власних сімфоній у животі та описувати потім
це в прекрасних віршах; коли ж схоче зберегти давнє ампула — пе-
реїде в брехню: гострість сатири стане спортом, парадокс — навичкою,
прокляття — фактом. Дійсна „трагедія поетичної творчости!“ А який
же вихід з того? Очевидно, не давати поетам їсти. Он Тургенівський
Єрмолай про свого Валетку говорив: „Собака животное умное — їсть
себѣ найдетъ“ — і на тій підставі не давай псові їсти. Ну, а що ж —
чоловік мав би бути дурніший пса, чи як?..

Але, вертаючися до річи, хтось, прочитавши вище наведену ха-
рактеристику інтелігента-пролетара, скаже: „Або ви, добродію, эле ро-
зумієте такі типи або... або замість інтелігента представляєте тут
остатнє сміття людскости, хоробливий її боляк“. Справді, на перший
погляд таки здається, що це квінт-ессенція всього негативного. Він
так багато ненавидить, що й з теорій соціалізма бере лише принцип
руїни. А процес будування відкидає в тьму будучих віків і не розуміє
його в теперішню хвилю. Ті, хто займається будівництвом тепер, зда-
ються йому тільки брехунами і в роботі їх він завжди зуміє показати
вам дефект. От він висміяв перед нами творчість, висміяв поета, фі-
лістра, священника, босяка, мільярдера, висміяв власне почутте і почутте

свого ближнього; навіть при ліжку умираючої своєї матері — хіба знаємо ми які їдкі, саркастичні мислі ворухатися у нього в мозку. Що ж ніби остається? Невже так-таки й справді немає для нього нічого святого?

О, ні! Весь той сатаничний скептицизм, вся та безодня сумніву, вся та залізна байдужність, все те вже не Чайльд-Гарольдівське, а сучасне дивовижне розчарованне — це власне тоска по святощам. Більшість, і то величезна, людей — це тільки „фіглярні філантропі“ і подібних до неї чеснот; вони роблять добро, суспільну роботу, служать ідеї, людям і т. д., і т. д., і т. д. цілком механічно. Вони мов у спадщину одержали всі ті потрібні для життя і „добрих відносин“ прикмети, не боролися за них, не винаходили — і тому їх добродійність не дає їм ні радості, ні горя. І імя їм — леґіон, і власне ніхто як вони складають так званий голос суспільности — і вони ж кинуть каменем у такого сучасного сумнівника, прокленуть його в своїм арешті, на своїх засіданнях, в своїх книжках. „Ми працюємо, будуємо школи, пишемо передовиці в газетах — словом, робимо історію, а тут прийде який-небудь смаркач, сам нічого не робить, над усім кпить — і називається тим же самим іменем, що і ми. Та звідки?“

І не знатимуть, додержуючи постів та віддаючи десятину місячної пенсії на „Товариство Педагогічне“, що вони — лиш купці в храмі Господа, а він, цей лінох, нероба, цей „спеціаліст песиміст“ — носить Бога в серці своїм. Ніхто не почує, як він плаче довгими ночами над думкою своєю, над ідеалом своїм: ніхто не побачить, як він в лісі зупиниться, щоб кузочку не роздавяти, а серед міста на пів-згнилого жебрака в уста поцілує. Ні, ці атеїсти — це Марії, це розбійники, що днешь іще будуть в раю, бо любов їх гаряча, а самокара викупає їх гріхи. І розчарованне їх родилося не на чому іншому, як власне на роботі люкаїв суспільности, бо вони побачили, що власне ці ковалі справедливости приносять нерівновагу у світ, що ніде нема щирости, а як же її немає, то не варто робити собі жадних ілюзій і засновувати фабрики фігових листочків.

І так далі, і так далі. Тема безконечна, а порушив її автор в кількох задрукованих сторінках. От в тім і сила сучасної творчости, що вона вже не потребує куль при ногах і лицарського убрання; дивіться — чоловік без „завязки, дѣйствія и развязки“ зумів гаком зачепити мисль за ребро і волокни її за собою по ґрунту великого міста. Адже зміст листів Хомика передається в двох словах, а зміст думок, вложених туди, не передається і на вдсятеро більшім папері.

Скажуть: „ну, це вже ви, пане добродію, по приятельському перехвалили трохи: читаючи вас подумаєш що то й справді Бог зна яка цяця Артим Хомик“... Але бачите, панове, наша література нагадує

тепер Ноїв ковчег, куди, як знаємо, налізало всякої скотини. Лише в тім ріжниці, що в Ноевім ковчезі було порівну 7 пар чистої тварі, а 7 пар нечистої: у нас же чистих не набереється і семи, але ж за то нечистих, безталанних, а значить зажерливих і упертих — скільки хочеш. І от на тлі такої благовонної продукції *лірика* Артіма Хомика являться яскравою своєрідною плямою. По абсолютній вартости це може й дуже маленька дробь, і перенести таку фігуру до світової літератури — певне це буде „один з“, але у нас це явище безперечно вартє серъозної уваги і дивно чому ніхто досі „не гавкнув, не лайнув“. Може з моєї легкої руки почнеться...

Цикль „Весильний доляр“ це річ закросна на велику і широку скалю. Коли в листах „На бойовищі життя“ Хомик секціонував поодинокую душу — тут на анатомичному столі бачимо розложеними всі суспільні хвороби, всі язви і гнійники людскости. Інтродукція до самого циклю — це з криці кутий меч, щось надзвичайно сильне і взагалі весь цикль можна було б поставити надзвичайно високо, як би...

Є у Купріна одно дуже цікаве оповідання „Штабс-капітанъ Рыбниковъ“. Цей Рыбніков є властиво японський воєнний шпіон, але геніяльний воєнний шпіон. Досить сказати, що цей японець так грав російського офіцера, що мав доступ до ріжних воєнних канцелярій, весь час обертався серед своїх заклятих ворогів за тисячі верстов від рідного краю і ні разу не вийшов з ролі, не згубив ниток, не видав себе ані рухом мускула. Є в тім оповіданню ще один журналіст, котрий випадково нараз нападає на думку, що цей штабс-капітан Рыбніков зовсім не російський офіцер, а японський шпіон — і от дуже цікаво змальовано в оповіданню ті періпетії які переживає журналіст, переходючи від певности до сумніву і назад.

Щось подібне переживаю я. Чи японець Хомик чи галичанин? Бо коли появилвся в друку „Весильний доляр“ Хомика, піднеслися було голоси, що це... висловимося ніжно — позичене. Один добродій навіть говорив, що має навіть ту книжку, котра є оригіналом „Весильного доляру“, та очевидно спільних точок між тими творами не знайшлося і говорення про позичку замовкли. Але от я знов до того ніби приходжу, хоч і зовсім иншим, цілком не певним шляхом, котрий от так собі називається: „мені здається“. Того замало, рішучо замало, щоб минути такий докір, ну але що ж я пороблю, коли таки „мені так здається“. Спробую сказати щось більше.

Кожна народність виростає в своїх спеціальних умовинах, котрі все кладуть свою печать на кожную індивідуальність, і якою б оригінальною не була особа — вона *мусить* нести на собі цю печать коли не на чолі, то бодай на спині або де инде. Позбутися того — не в людській силі. О-скільки б віків не випередила особа свій час або на

скільки б не відстала від того — все одно: *щось* уже та буде типове, в чимось, в якійсь дрібничці, в якійсь малесенькій дрібничці, а таки вилізе шило з мішка і можна буде сконстатувати хто був цей чоловік, в яким часі жив, серед якої суспільности обертвся. Продивляючися життя, звичаї, листи, твори найоригінальніших людей, ми ясно бачимо завше їх приналежність, так би сказати, до самих себе, бо навіть фантазія, ця найсвободніша з доньок богів, ніколи не може відірватися від ґрунту.

Далі. На оригінальність здобуваються лише особи, котрих життя складалося не по шаблону; а що чим далі це трапляється все рідше й рідше, отже і стати оригінальним робиться все трудніше й трудніше. Ще 50 літ тому Герцен сказав, що тепер „в Європі люде виробляються гуртові“ — і в наші часи позбутися тут своєї бурси, свого гуртка, своєї кавярні — ой-ой як трудно.

А коли до того всього візьмемо ще Галичину, нашу бідну, забуту Богом і парламентом Галичину; коли повернемо перед собою калейдоскоп її історично-політично-суспільно-культурно-родино-каварняного життя — їй-Богу зможемо сказати, що в цім закутку, за дозволенем сказати, Європі, бути оригінальним в сто раз трудніше, ніж в яким будь іншим хліві світа. Галичина — це одно велике село, вся „культура“ котрого міститься в ринку: тут тобі й школа, тут тобі й церква, тут тобі свята пропінатія, і гміна, і вїйт живе і одним-однісінський ліхтар коло громадської канцелярії. Кожний знає хто що сьогодні їв, скільки платив за камізельку, скільки... і т. д. Оригінальна поява в Галичині — це таки справді оригінальна поява... Такі люк-суси ще можуть іноді дозволити собі якісь інші держави або enfant terrible народів Росія, але тільки не Галичина, бо тут як і трапляється раз у сто літ щось оригінальне, то пролітає метеором і гасне. (Стефаник).

Ну, і що ж як, прийнявши все те під розвагу, подивитися на „Всесильний доляр“ Хомика? Японець! Бігме японець!

Та невже галичанин міг би сховати свою галичанщину і то ще так, що вона ніде а ніде не вилазить наверх? Та на це ж уже треба не тільки талану, а й колосальної праці, треба цілком як той штабс-капітан вилізти зі своєї шкури і влізти в чужу. Ви подивіться на стиль. Тисячі галичан пишуть оповідання, вірші, газетні статі, приватні листи, виголошують промови з парламентарних, вічевих, професорських і всяких інших котурн... rardon катедр; тисячі галичан торгують в skleпах, освідчуються на баях гарненьким дівчаткам, судять хлопів по судах, сваряться на засіданнях наукових і всяких інших товариств — словом, що дня вибухає в повітрі стільки слів говорених, друкованих, писаних, викрикнутих, видушених, що перед тим числом

всі мільярди містера Памбертона никнуть, як крапля води в морі. Ну, і де ж ми бачимо щось подібне до стилю Хомика? На чому він цей стиль міг вирости? Стефанік почав писати більш-менш оригінально, але ми можемо показати його предтеч, його сучасників, його наслідників — словом пояснити собі історично-літературним шляхом появу оригінального стилю Стефаніка. Тут — нічого подібного. Мов серед белзької та угнівської рівнини — нараз Нью-Йорська колона Свободи, освітлена á qíogqo. Чи так трапляється? Ні.

Але це аргументи, так би сказати, негативні: нема того, що повинно б бути. А що ж можна сказати позитивно? Та знов візьмім той же самий стиль. Мало того, що він не галицький і одної навіть цяточки не має галицької, але він ясно показує приналежність до другої нації. Так міг написати лише американець, англичанин або, щоб не тикнути пальцем в небо, нехай буде взагалі західно-європейській журналіст. Ми не уміємо так говорити, ми не можемо здобутися на таку ляпідарність стилю, наші руки не здібні оперувати такими формами і тайна убгання стількох думок, нових парадоксальних думок в одну фразу — нам невідома. Так або хоч подібно не писав ще ні оден галичанин, але за те так писали журалісти інших літератур. Такий стиль міг виробитися лише там, в виру великого життя, де час — гроші, де люде вже переситилися всякими стилями, а про наш буколично-сентиментальний і забули вже зовсім, читають лише в історіях літератур. Поколінням журналістів треба виростати в дірах великого міста, дихати тою атмосферою від уродження до смерти по 24 години на добу, треба вижити всі розчаровання літературної богеми, весь „трагізм і комізм“ творчости — словом треба не бути галичанином, щоб уміти так написати. Стрій гадок, конструкція цілої будови, та уривчастість на кульмінаційних пунктах, умінне вчасно зупинитися, умінне убрати думку у їй одній відповідну легку форму — це все не може бути трудом одної особи, на це треба труда поколінь, спеціального виховання.

Єсть іще маса подробиць, котрі переконують мене, що це навіть не перерібка, а переклад — лише думаю я, що перечисленя тих деталей було б занадто довго і я не буду тут за нього братись. Скажу хіба, що я мав у руках скрипт „Всесильного доляра“ і уважно приглядаюся як пише автор: розбираю перечеркнуті місця, угадував що веліло авторові перечеркнути це власне слово, а поставити інше, придивлявся до чистого не попсованого редакторовою рукою стилю — і все переконувало мене, що це переклад і по-де-куди навіть необроблений переклад! А як переклад, то з якої мови? Знов десятки дрібниць мене переконують, що з російської. Правдоподібно оригінал циклю належить до якоїсь іншої літератури, міг бути перекладений в якому там-небудь

„Вістникъ иностранной литературы“ або що, а звідти вже дістався до „Літературно-Наукового Вістника“.

Але тут наступає друга фраза: що як я „перемудрив“ в усім тім хитромудрім плетеню? Що як я вертів в усі боки „ларчик“, а він простісінько одчинається і вертати його зовсім потреби не було? Можливо, можливо, і я навіть хотів би, щоб так було, бо ліпше мені „сісти в калашу“, але за те „Всесильний доляр“ буде з двох боків оригінальний. Да буду аз посрамлен, але за те ми матимемо письменника з європейським пензлем і головою.

І от приходить мені на думку: чи не піднявся-б д. Хомик — написати річ на задану тему, власне в характері парадоксального експерименту, які так цікавлять взагалі автора. Приходять від його Бомбертона всякі суб'єкти, то нехай прийде і ще один між ними, а власне лікарь, котрий винайшов средство жититися не величезними масами хліба, мяса, ярин і т. д., а маленькою пігулкою, що має в собі всі потрібні для людського організма елементи в сконцентрованому виді. Очевидна річ, що тоді всі величезні апарати для варення їжі, вся та машинерія шлунка, кишок, жовчі і т. д. перестає бути потрібною; яко зайві, органи ці починають поволі атрофуватися і природним повільним шляхом і нетерпеливою рукою чоловіка. Атрофія одних органів тягне за собою атрофію других, гіпертрофію третіх, зміну четвертих, утворенне п'ятих і т. д. Міняється організм людини, а з ним і організація людства, а з нею форми еднання, відносин, суспільних законів переносяться і тягнуть за собою інші зміни, перецінюються всякі вартости. Тисячі загадок стають розгаданими нісенітницями, а на їх місце рождаються тисячі других. Економіка людства міняє цілковито свій вигляд, бо з атрофією, скажім, кишки мусить очевидна річ погинути і вся та галузь промислу, яка існувала лиш ради кишки. Словом — фантазія на океані. І привести все те в гармонійну цілість, вилонити всякі консеквенції, показати того будучого чоловіка, розказати його біль, ідеї, що каламутять його душу. У що перейдуть тоді любов і ненависть, як зміняться злочини, в які форми виродиться те, що ми називаємо тепер „благородством“, чи буде потреба в наших теперішніх „ліпших змогах“ і чи не стануть вони навпаки найбільшим прокляттям, а на їх місце видвинуться цілком невідомі, нові. І так далі.

Але чи підійме Хомик тоту рукавичку чи ні, чи знайдеться добродій, котрий не трансцендентально, а цілком реально докаже „позичку“ чи навпаки право власности зостанеться за Хомиком — це мало міняє спробу. Насамперед остається „На бойовищі життя“, річ безусловно оригінальна і так високої вартости, що одної її вистарчить аби побажати авторові широкого розвитку і рішучого вступлення до

літературної сем'ї без відтягання себе в різні інші сфери „промислу“. А по-друге — можливо, що чоловік просто собі закпив тою своєю позичкою з усіх. Хіба це не приємно — змістифікувати цілий загал і сміятися собі потім у рукав. Не один хотів би — коби лиш потрафити.

* *
*

Нарешті третій камінь, на нім же зіждуться надії, це не Петр, а Йван-Марко Семанюк-Черемшина (цілком по-испанському!), що друкував свої оповідання по різних виданнях, а потім в 1901 році видав їх окремою збіркою під заголовком „Кѣрби“.

Ну, тут уже не один скаже; „та що ви, добродію! Який же це камінь отметаємий, коли його не тільки що ніхто не лаяв, а навпаки, в „Літ.-Наук. Вістнику“ за 1902 рік була поміщена оцінка М. Грушевського і досить прихильна?“. Ну, а чому ж після виходу тої збірки не надрукував, не видав Марко Черемшина більш нічого? Значить, щось та не так. В оповіданнях Марка Черемшини видно живу душу, видно темперамент письменника — і коли нараз такий письменник так би сказати умірає чи засипляє на де-який час летаргічно — це „отметаніє“ має, очевидно, свої причини. Чи назвемо ми їх життям, обставинами — все одно; значить суспільність утворила такі умовини, серед котрих являється неможливим нормальний розвиток літературних сил.

А між тим як жаль, як жаль! В творах Семанюка стільки правдивої поезії, стільки чистоти і ясности, що його маленька книжечка заслугує стати в ряді ліпших творів нашої белетристики. І коли згадати, що автор, випускаючи свою книжечку, був ще зовсім молодою людиною, що таланти ростуть, розвиваються, що життє зглублює творчі здібности — словом як прийняти на увагу, що при правильнім розвитку Семанюк міг би *уже* стояти дуже високо в нашій літературі — тим більше сумно думати, що нічого з того не вийшло і молодий автор нидіє собі десь, в якімсь кутку Галичини, можливо здавивши в собі вже всякі змагання до літературної роботи. Бо й артизм потребує гімнастики, вправ. Як на скрипці, закинувши інструмент на де-який час, чоловік уже не зможе потім грати навіть так, як грав перед тим; як маляр відвикнувши від пензля, уже не схопить відразу вищого, ціннішого — так і літерат тратить техніку, умінне, навик. Очевидно, не на вічність, сон не смерть, і, поробивши над собою, можна в короткім часі вернути загублене, але по-що та перерва, не економічна трата сил на забування й згадування?

Книжечка Семанюка — це великий плач народній, це отвір в великій запоні народнього життя й темноти. Ми все не маємо часу,

нам ніколи вдуматися в літературу та зрештою так багато викидається на ринок всякого матеріалу, що ми уже по просту привикли перекидати картки одну за одною, не вглубляючися в „таємниці поетичної творчості“. З наших письменників може один-два здобулися на те, що їх читають в дійснім значію того слова, решта — обійдеться. Правда, і трудно було б вимагати, щоб з однаковою степеню уваги читався Шевченко і, скажім... (нехай кожний вставить сюди імя, котре найбільше йому „подобається“), але все ж загальним висновком можна сказати, що ступень уваги читача не відповідає вартості літературного матеріала.

От хоч би й тут. Продумати ці образки Семанюка — та ж це глибина життя мужицького, душа народня! От така „Чічка“; говориться лиш про те, що у гуцула коновкара здохла кобила. Сказати б і тема мало естетична й розміри маленькі, а скільки змісту вложив сюди автор, як зумів показати тут психологію пролетара, вічно честного пролетара!

— „Аді ека опона на тобі, аді ек шкірка ті потріскала! Але стебла чужого не рушила с, але ни заклев ті ніхто на сьвіті! — викрикує гуцул. — Я нікому межі не випас, віхтя псенки нікому ни взев, то за шьо мні так Бог покарав?“.

Та як то? Де брав цей нужденний гуцул моральної сили, щоб через ціле життя „віхта псенки нікому ни взети“ для свого шкапати, щоб серед оргій безкарної крадіжі, злодійств, злочинств, що сотнями відбувалися на його очах і збогачували менше чутливі особи — щоб не взяти стебла чужого, межі нікому не випасти? Що за сила, ця честність, цей фантастичний принцип, котрий не знати звідки приходить у душу темного чоловіка і здержує його нараз від вчинків, котрі могли б бути лише користними для його? І що вложило до серця такого гуцула потребу чинити так, щоб зрікатися во імя безтілесної засади цілком ясних, матеріальних благ? І ще бути гордим з того?

От вона ця типова черта віковичної бідноти, віковичних пролетарів. Гордість терпінням, гордість страданнями, гордість безглуздою честністю... Тут, довола, і в життю і в літературі — гимні другій гордості — гордості побідника, гордості завойовника, грабителя. „В боротьбі знайдеш ти право своє!“. Плеканий партійний егоїзм! Бий, дави за горло, насадай — чи то во імя „жолудкових квестий“ експлоататора, чи то во імя вищих ідей соціалізма. Етика змінє форми і можна бути в життю найчестнішою особою, а скажім в політиці суб'єктом цілком протилежної вартості; отримується щось подібне до психології пачкарів, розбійників з їх товариською моралью, обовязуючою лиш в відносинах між собою. Сила, могутність, ріжносторонність впливів — і тут же, рядом — оттакий „пережиток“... таке горде терпінне

цього висмоктаного пролетара. Так високий філософ, що зрікся благ світа во ім'я своєї ідеї, і цей убогий гуцулик — подають собі один одному руки по-за хапчивістю, перегризанем горла і гвалтом і скрежетом зубів своїх сучасників.

Так. Семанюк — це поет народнього горя, народньої тьми. Лише як мало до цих річей підходить слово „поет!“... Дзвін би сказати, глашатай. Письменник сам вийшов з мужицького осередку, але дивна річ — він із звітти розумінне мужицької психології, а це так рідко трапляється! З мужиками-інтелігентами, як ренегатами взагалі — вони цілком забувають свій пенє. Чи не чули ви часто: „Е — з мужиком треба уміти говорити. Ось чекайте-но я. Бо я сам, знаєте, з мужиків“... Але будьте певні, що на 99 з сотні — в представленю цих людей мужик являється чимсь вроді камбали з одним боком; ці панове малюють собі мужика тими ж самими фарбами, що й аристократи, пейзан лише, звичайно, в відмінний спосіб.

А от Семанюк, не дивлючись на своє мужицьке походжене — власне розуміє психологію мужика. Це видно, це чується в кожній стрічці, це блищить і манить око в кожнім уступі; його герої не розмальовані „под мужичка“ маріонетки, а живі люде з нервами, мужицькими нервами і душою мужицькою — а як це дорого і приємно бачити в літературі! Читарючі ці маленькі оповіданячко, якось розумієш по що взагалі люде пишуть і що то за професія — „літерат“... Ви послушайте, як бесіднують між собою два вартові коло церкви глупою ніччу — і перед вашими очима встане і кривенька ця церковця гуцульська, і ніч і темні фігури смerek на тлі горбів затуманених — і ці два забитих придушених житем гуцулики, у котрих вирвано з душ все свобідне, протестуюче і зоставлено лиш двох нещасних, безсилих, але до болю сімпатичних і рідних рабів. Ви послушайте, як над трупом своєї робітниці - жінки плаче злидарь, нужденний злидарь Илаш тим плачем, „що раз у житю звалює мужика, як грім деревину, а довокола ляк, сум і вогонь розмітує. А сей „злодій“, це маненьке сиротятко Юра Приймаків — скілько тепла і любови в тих стрічках! Або покритка, дівчина покритка... Яка на прочуд красна, оригінальна інтродукція:

Прокуратна копилà має!

Кіски хусткою накриває, у долонях лице мочить, гей підвалена птаха боїться.

Зведениця копилà несе!

Лісом іде. Трава горить, куда ступає. Дубина валиться, земля її стрісає. Сонце паде.

.....
 І йдуть повні сліз, повні непередаваної муки думи нещасної дівчини. Ой, як би одну лиш таку „Зведеницю“ написав Семанюк — і то уже

вставив своє ім'я в грона наших поетів, Сльози набиваються читаючи — а що як би відограв те оповідане який великий талант!

— А-а, а-а, а-а!...

— Мое копиле.

— На коліна упаду, буду з д^евидем, з ненеv витати си,

— А ньєнка буде собі сивий волос вимикати, буде радувати си...

Отос-ми си потіхи діждали, ото раз внучьку маю“!...

— А потому ньєнка за кіски буде тримати, а дьидик буде за ніжки внучьку брати та й ме мні бити, душі надслухати...

— А я буду просити си.

— А потому піду собі глибокого плеса шукати...

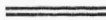
— Та й буде по всьому.

.....

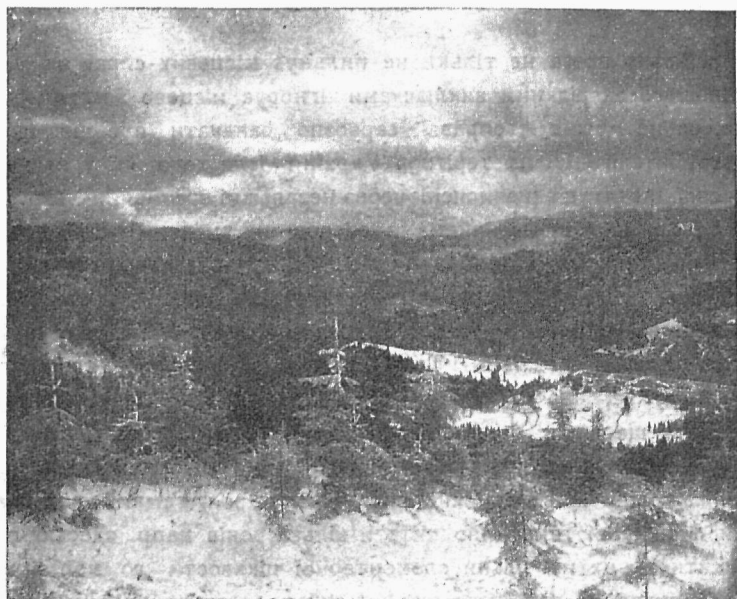
Ні, це така сила драматизму, таке щось пориваюче, що тричі жаль бере за серце, думаючи що такий письменник котрий, умів так говорити, так трівожити — заснічується в якійсь канцелярії і пропадає і гине на роботі, яку можуть робити і сотні других людей. Та чи не гріх же перед своїм народом — дар, Божий дар закопувати?... Ей, не буду жадних покликів до автора викрикувати — лиш хотів би йому до серця промовити сими стрічками.

Треба кінчати. Щоб не дуже перехвалювати, „добрий критичний тон“ велить знайти десь і пару якихось хиб; бодай я, передивляючися критичні замітки моїх шановних колег, в цьому пересьвідчуюся. Та й справді! Читач іще може подумати, що ти туман вісімнадцятий і за золото приймаєш все те що блищить. Але... нехай буде й так, а я можу сказати, що достоїнства таланту Семанюка здаються міні першорядними, а хиби — другорядними, а як би автор вернувся до пера — зробив би їх ще меншими.

Гнат Хоткевич.

„З НАШИХ ГІР“. Фотографував С. Бурко.

ЗАХІД СОНЦЯ ЗИМОЮ
(ВИД З ГОРИ РЕБРОВИСА В С. ВОРОХТІ).

НОВЕ ХРЕЩЕННЯ.

Не чисті ми! хреститись знов нам треба:
Ми всі в болоті, ми брудні...
Щоб досягнути правди, сонця, неба,
Хреститись треба нам в огні...

Сміліш, брати! хай полум'я буяє,
Хай хвилі огняні повзуть
До наших ніг... крізь муки упадає
До золотої долі путь...

Як що знесем хрещення це пекуче,
Позаду буде лихо все,
І кожен з нас аж за надхмарні кручі
Одважно щастя понесе.

Як-що ж судилось нам в огні згоріти, —
Терпім свій біль, забудьмо жах:
Таке зросте з нас полум'я, що й діти
Знайдуть до Бога певний шлях.

БОГДАН ГАЄВСЬКИЙ

ОБЩЕРУСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ НА УКРАЇНІ.

(Докінчене) ¹⁾.

Російська преса не тільки не пильнує місцевих справ на Україні, а здебільшого за рідкими виключками ігнорує місцеве життя, ігнорує свідомо, бо не можна ж справді серйозно балакати про несвідомість російської інтелігенції на території України після того, як у нас є своя преса, свої інституції (нечислені через незалежні обставини), свої „Прогресі“ то що. Цілком незнайома з місцевими умовами людина, прочитавши де-які київські, а особливо одеські та інші газети, не довідається з них про те, що ці общеруські газети тільки претендують бути заступниками всієї південно-руської людности, а врешті мають на увазі тільки общеруські завдання. Така людина, почитавши таких газет, напевне подумає, що на території України живуть тільки *руські* чи общеруси та ще жиди, бо про жидів справді ні одна газета не забуває. За те людина ніяк не довідається з російських місцевих газет, що на території України живе великий численний народ, темний, затурканий, забитий. Можна систематично читати кілька років напр. одеські газети і не знайти в них не тільки елементарної цікавості до неї, а навіть повне замовчування того, що так чи сяк торкається українства. А як коли, то можна натрапити на такі факти, що якось не віриться, що так можуть писати й говорити культурні люде, котрі мають на увазі щось показати, чомусь навчити своїх читачів. Наведемо, аби не бути голословними, де кілька фактів з одеського життя, характерних в відношеннях місцевої преси до всього українського.

1) В „Одеських Новостях“ од 4 февр. 1907 року рівняли „союз руського народу“ до запорожців і написали що: „запорожская сѣчь въ настоящее время помѣщается въ одномъ изъ трактировъ на Торговой улицѣ“ то-б-то там, де була столова „союза рус. народу“.

2) В „Одеському Листку“ от 27 ноября 1905 року одного київського генерала рівняли до українських героїв так: „И въ пѣсняхъ кобзаря имя браваго генерала еще долго будетъ жить наряду съ име нами гайдамацкихъ атамановъ“ і т. д.

В додаток до цього пригадаймо видану в Києві брошюру Галанта про уманську різню, в якій він обвинувачує український народ.

3) В „Одес. Листку“ од 3 ноября 1905 р. було вміщено фельетон Діонео (російського прогресіста), в якому українське козацтво названо „пестрою шайкою“, разбойническимъ скопищемъ“, — що це були гра-

¹⁾ Поч. див. „Укр. Хата“ кн. 9.

біжники та розбишаки, які грабували „поляковъ, євреєвъ и своїхъ православныхъ, оббирало церкви и пр.“. Що „отношеніє козаковъ къ русскому народу всегда было такое же какъ и теперь“ і т. д. Одно слово, що сучасні *казаки* те-ж саме, що колишні українські козаки.

Звісно, тут прямого відношення до української сучасної справи ще немає, але-ж важно те тільки, що так однобічно і значить невірно освітлюється минушина того народу, котрий заявив про себе не тільки темними сторонами свого життя колишнього, а й світлими. Вказувати хоч-би і жартливим тоном (що ще гірше), на темні боки козацтва та Запоріжжя — це значить, не тільки не розуміти історії, легковажити її, а й свідомо давати публиці непевні відомости, з наміром одхилити її од нашої старовини; а порівняння з „союзом рус. народу“—це вже є доказом безтактности до українців, які мають право цікавитися своєю минушиною, також як і знаходити в цьому козацтві та на Запоріжжі те добре, що було колись, і чого дарма й шукати зараз, не вважаючи на всю культурність сучасного життя. Рівняти-ж гайдамацьких ватажків до бравих генералів — це не далеко од того, що весь український народ і особливо його інтелігенцію, яка заглядає в свою минушину і цілком об'єктивно шанує в ній те, що достойно пошани, — назвати гайдамацькою дичиною, як це робиться в Галичині.

Так освітлюється історія козаччини в російській пресі.

Ще є факти: 23 ноября 1905 року, коли одбувалося українське віче в одеській народній аудиторії, увірвався натовп молодих рос. соц.-демократів, котрий кричав: „долой украинцевъ, какіе тутъ украинцы, знать не хотимъ никакихъ украинцевъ!!!“ Вибили шибки, не давали промовляти українським докладчикам і врешті зірвали віче. Про це було запитання в одній з одеських газет, але ніхто з одеської інтелігенції не обізвався, і тим самим не зрікся солідарности з тим натовпом, що наробив бешкету під час українського віча.

Таких фактів де визначається легковажне відношення російської місцевої інтелігенції до українства можна навести чимало. Звісно — активного негативного відношення до української справи не знайти в одеських газетах, бо це було б зовсім вже нечемним; навіть в „Одес. Новостях“ останніми часами подає відомости з українських сфер якийсь українській журналіст. Можуть подумати, що це якась особлива претензія на увагу з боку українців (так де-хто висловлювався), але ж можна довести, що це не якась там надзвичайна претензія, а просто констатування фактів. Раз газета самою своєю природою призначена служити та обслуговувати інтереси тих людей, на території яких вона живе, то вона повинна одбивати на собі все те нове, що визначилося на поверсі життя, що так чи сяк має свій *raison d'être* і т. д. Нічого такого не показала на собі одеська преса принаймні ра-

ніше. Ми вправі це одмітити та підкреслити, бо коли всякі винодільчеські та мукомольні з'їзди притягують до себе увагу преси в такій мірі, що в своїх одчотах вона інформує читача про те, що, *хто і як* говорив на тих з'їздах, то тим більше б здавалося, що газети повинні були б показати своїм читачам, що в Одесі є більш цікаві речі, напр. хоч-би просвітне товариство, котре мало своєю метою обслуговувати культурні інтереси одеських українців. За весь час існування одеської „Просвіти“ ми не памятаємо, щоб одеські газети серйозно зацікавилися цією справою, задали б собі питання для чого й для кого вона виникла чи що. Звісно тут річ не в тім, щоб забезпечити собі од одеської преси симпатію авансом, сказати б, але ж українці в Одесі не заслужили навіть на негативне до себе відношення, бо про них, се-б-то про „Просвіту“ простісінько собі мовчали і нехтували. За 4 роки її існування один тільки раз в „Одес. Новос.“ був уміщений рахунок про літературну вечірку з приводу смерти проф. Антоновича, та й то можливо тільки через те, що один з референтів (проф. Линниченко) читав свою лекцію російською мовою. А був такий час, коли в Одесі одна тільки „Просвіта“ з своїми невеликими силами була єдиним центром, де скупчувалися так чи сяк духові інтереси хоч-би українців, тоді як все в городі завмерло, неначе й не жило раніше культурним життям. Врешті залізні руки і „Просвіту“ стисли так, що зараз завдяки офіційальному і неофіційальному холоду, вона готова зовсім завмерти¹⁾. Так ми й досі свого часу не діждалися з одеських газет, що то за інституція „Просвіта“, що вона робила, а чого не робила, чи була яка користь од неї чи ні і т. и. Приблизно в такому ж стані українська справа і в інших городах, хіба тільки в Києві коли не коли згадають, що є на світі такий народ — українці. Ще б пак не згадати, коли в Києві так чи сяк найголовніше сконцентрувалося духове життя України, не кажучи вже про історичні та культурні традиції українців, звязані з Києвом.

Причиною такого байдужного, а почасти й негативного відношення, як напр. в Одесі, з боку общеруської інтелігенції на Україні до вкраїнської справи лежить в тому самому психичному централізовані общеруської інтелігенції, на який вже вказував ще покійний М. П. Драгоманов.

Закута в кайдани політичних умов, які власне мало змінилися й досі, громадська думка якось ніяк не тільки не може перебороти в собі та перевірити все те нове, що з часом з'являється на громадському горизонті, а навіть хилиться до нетолерантного ставлення до

¹⁾ Під час друку цієї статті надійшла звістка, що „Просвіту“ у Одесі закрито.

всього нового, що так чи сяк порушує певний склад думок, вироблених впродовж 19 стол. як протест проти централізму, гніту, застою то що.

Ми бачили на прикладі Одеси, як інтелігенція негативно хоч і політично ставилася до української справи, і тоді, як в газетах замовчували все те, що робилося в українських гуртках, в громадянстві ходили неймовірні чутки про українців, про „Просвіту“, обвинувачення в людоненависти, в юдофобстві, в чорносотенстві і т. и. Цим чуткам, які ніколи не провірялися, надавали віри, розповсюджували і сприяли тому, що одеське громадянство не помічало „Просвіту“, не помічало в такій мірі, що наскоки, наклепи й доноси з боку одеської чорносотенної преси не зробили ніякого вражіння на суспільство. А врешті через заходи адміністрації „Просвіта“ зійшла прямо на нівець: все, що було її завданням, все це було заборонено і залишилися безконешні драматичні вистави.

А чи почуло одеське громадянство, що воно втратило одну з культурних інституцій, яка намагалася принаймні обслуговувати духовні інтереси української людности в Одесі, котра має таке ж право на культуру свою та людську як і інші національності г. Одеси. Чи не має права українське громадянство закинути одеському громадянству докір не тільки в байдужности, а просто в неприхильности до українців і до їх завданнів, котрі очевидно шкодять певному шаблону думок, який являється символом віри для всеї поступової але закам'янілої в своїх забобонах інтелігенції, котра готова бачити формене юдофобство в українцях може через те тільки, що вони вживають давнє історичне і народне українське слово „жид“ замість прийнятого в російській мові — „еврей“ чи що.

Треба завважити, що на півдні Росії, де в склад общеруської інтелігенції увіходить і виховане російською культурою жидівство, цей ліберально-демократичний символ віри набуває ще особливого характеру завдяки тим відношенням, які існують між тубольцями та жидами. Тут надзвичайно нещиро ставляться до всього того, що хоч трохи стосується жидівства. Критичне ставлення до жидів вважається за такий гріх проти жидів, що врешті доводиться або замовчувати очевидні дефекти ненормального стану жидів серед місцевої людности, або надзвичайно боязько ставитися до таких справ, котрі вимагають до себе більш уважности та сміливости. Щоб довести що це так, а не інакше, пригадаймо між иншим, як оце нещодавно, в журналі „Еврейській Мір“, російський прогресист Ратнер поставився до М. П. Драгоманова, котрий по його словам попав в сітку реакції та антисемітизму, і це через те тільки, що Драгоманов насмілився сказати, що жиди на селі та і в городі — здебільшого експлуататори, одно слово, сказав те, чого

вимогали од нього власна совість та об'єктивна справедливість, заснована на знанні реальних українсько-жидівських стосунків тих часів, коли він писав.

І в статті д. Ратнера яскраво виявилася не тільки відсутність критичного розуміння жидівського народу та його ролі на Україні, а саме головне те, що прочитавши його статтю, мимоволі виникне така думка, що коли Драгоманова, такого відомого стовпа навіть російського конституціоналізма і купно з тим широго українця призвели на антисеміта, то яке ж диво, що на думку південих общерусів трохи не все українство пройняте духом юдофобства. Оскільки такий погляд помилковий, про це нема що розводитися, але ж він не тільки помилковий, а й шкідливий, бо поселяє повне недовір'я до українців і до української справи в очах общерусів і зводить всю цю справу на щось дрібязкове, егоїстичне, шовіністичне.

На великий жаль українська преса ще й досі, здається, як що не помиляюся, не одмітила цього сумного та прикрого з'явища, як легко у нас попасти в чорносотенці та в юдофоби.

Правовірний російський ліберал так звик до свого шаблону, що зроду не одмовиться ні од одного пункту свого символу віри, хоч би й як він перечив зо всіма вимогами дійсності. Замість того аби до самих себе поставитися критично і перевірити свій символ віри, російська інтелігенція, не знавши діла, ладна вірити усяким нісенітницям, які розпускають про українців їхні вороги або недоброзичливі люде. Замість того, аби уяснити собі українську справу, для кого й на віщо вона шириться серед українського громадянства, російська інтелігенція чіпляється до людей, до їх помилок, до їх окремих поглядів, і своє негативне відношення до особ переносить і на всю українську справу.

А чи то б було, коли б громадська думка не була закута централістичними лещетами, коли б вона, частіше поверталася до місцевих інтересів та потреб, які не записані в централістичному символі віри? Чи то б було, коли б інтелігенція общеруська тісніще звязала б себе боргом перед тим народом, який живе під боком, і який до того ще і содержує своїми коштами цю інтелігенцію?

Для того тільки треба бачити поперед себе не абстрактну якусь людину, що живе в космополітичній уяві російського інтелігента, а конкретну, в конкретних природних умовах, де б ця людина не жила: на Україні, Литві чи Білоруси.

Ніде в Росії не помічається такої протилежності межі містом та селом як на Україні. Так наче на одній території живуть два ціл-

ком різних народа, між якими не може бути нічого спільного. Всі культурні заходи городських управ та городських жителів — це порожній згук за для українського селянства. Останніми часами, коли ненормальність зросту городського життя порівнюючи з сільським кидається в очі, і кращими людьми робляться заходи аби наблизити город до села і навпаки, у нас на Україні це неможлива річ, бо общеруська інтелігенція, яка живе здебільшого по городах і досі не помічає самої елементарної ненормальности, яка панує скрізь на Україні, себ-то того що нема чого й захожуватися біля села, раз негується та ігнорується його природне знаряддя — мова. І справді, що користного дають українському народу російські просвітні інституції, які позавадилися на Україні. От було в нас два товариства грамотности — в Харькові та в Києві, а по менчих городах заснувалися комісії народніх читаннів, або взагалі невеличкі гуртки інтелігенції, які пильнували народню освіту. Спитатись, що вони робили, щоб наблизити українській народ до книжки, привчити його до книжки і викликати в ній потребу, бо вся ж культура од цих просвітніх товариств йшла не тим шляхом, який вказала сама природа, й мало зрозумілою російською мовою. Тільки останніми часами завдяки „назойливости“, як висловлювався Фальборк, російський прогресист-демократ, так завдяки „назойливости“ українців, в товариства грамотности та в публичні бібліотеки потроху почали пробиватися інші українські течійки серед вороже настроених течій.

На Україні існують ще офіціальні громадські інституції, як напр. земства та городські управи, котрі і по закону повинні дбати про місцеві нужди та потреби. Але всім відомо, що в тих земствах сидять здебільшого не тільки пани, але ж до того общеруси української породи, і оскільки вони общеруси, хоч і українці з роду, — остільки чужі народові і не здатні зрозуміти всі його потреби через те, що серйозно не замислювалися перед всіми причинами його темряви.

Тут багато, звісно, значить й те, що останніми часами земське життя так обчиркрене, що доводиться обмежувати свою діяльність господарськими рямками; але ж земські гласні — все це більш менш чужинці, бо духові очі їх дивляться не в український народ з його минувшиною, не на його територію, не на його сучасне становище на рідній не своїй землі, а по-за межі цієї території, в ту Росію, котра являється за для них справжнім рідним духовим центром. Те, що роблять зараз земства такого, що має ніби-то місцевий характер, напр.: мостові, шляхи, мости, греблі, лікарні, лікарська допомога — все це потрібне й самим панам, що сидять в цих земствах. Але ж чи звязані вони більш менш тісно з тим народом, за для потреб якого і були засновані земства? Ні, народ живе сам по собі, а пани сами по собі. Про місцеве єднання

не може бути й балачки, бо не можна ж справді це єднання бачити на земських зборах, де поруч з панами сидять і дядьки, послані земськими начальниками.

Одна з самих головних функцій земської діяльності — народня просвіта, хоч і вище взагалі стоїть в земських губерніях ніж в неземських, але ж всетаки не так вже високо, особливо на Україні, і найголовніше через те, що земська місцева школа — не українська школа, як того б треба сподіватися, *вважаючи* на головні завдання земств: „*мѣстныя пользы и нужды*“, а — російська. І оскільки земство кохається в своїй школі, остільки вона русифікує український народ і сприяє тій деморалізації, про яку була мова вище, і яка ледво чи надасть культурности убогому українському народові.

Правда, в де-яких земствах знімалося питання про українську школу для українського народу за старих часів, коли само земство було з більш демократичним складом своїх гласних. Але само собою, що така річ не тільки не могла мати ходу у начальства, а не могла сподіватися на співчуття громадянства, здебільшого общеруського (української масти), і значить чужого українському народові.

А між тим селянину он-як потрібна саме українська книжка, котра могла б познайомити його хоча б з кращими засобами користування землею, чи що. Досить згадати книжку Чикаленка „Розмова про сільське хозяйство“, книжку дуже популярну серед народу. За останніх часів ця книжка трохи не єдина знайшла таки собі доступ і в бібліотеки земських шкіл.

До чого російська інтелігенція в тім числі та, що живе на території України, органічно зрослась з загальними центральними ідеалами та завданнями, не вважаючи на конкретні місцеві умови та особливості, видно з того, що за часів визвольного руху вся енергія пішла на те, аби придбати людям російської держави горожансько-політичні права, які б мали гарантію у відповідних державних інституціях яку Державній Думі чи що. А чи дбав хто з політичних партій, навіть така поміркована, але в ті часи чи не найсміливіша партія, партія реальних потреб, одно слово — кадети, чи дбали вони про те, щоб привести земства та городські управи в кращий стан, придбати їм принаймні те становище, котре вони мали по „положенію о земствах“, виданному в 1864 році і по „положенію о городскихъ общественныхъ управленіяхъ“, виданному в 1872 році. А це б дуже забезпечило земствам та городам ту необхідну свободу та простір за для самодіяльності, без яких руки звязані, без яких продукція падає, як впала вона (порівнюючи) в сучасних земських та міських справах після реформ 1900 і 1902 років.

Земства та городи (міста) відіграють таку видатну ролю в місцевім життю, що поминути їх ніяк неможливо, не дурно ж після про-

дукційної діяльності земств 60, 70 а почасти і 80 років заворушилися скрізь реакційні елементи, які, побачивши в цім небезпеку для себе, почали важким духом дихати на земство. В реакційній пресі піднявся галас, що земства розпускають народ, що біля народу нема твердої урядової власти то що.

Врешті це призвело до інститута земських начальників в 1889 році, котрі саме і стали ніби то твердою опорою біля народу. Земські начальники замінили мирових суддів, набувши по новому „положенію“ не тільки судові функції, які були у колишніх мирових суддів, а й адміністративні.

Таким чином порушився принцип поділу власти, принцип визнаний сучасною наукою, порушена була і незалежність суду од адміністрації, бо нові земські начальники підлягали вже адміністрації в особі губернаторів.

Цього мало: 12 юня 1890 р. оголошується реформа земства, а 1892 р. і міського самоврядування. Головна мета цих реформ — зменшити самодіяльність цих громадських інституцій, поставивши їх в велику залежність од адміністрації. Реформа земська мала на меті не тільки зменшити ґрунт для внутрішньої самодіяльності земств, а разом з тим дати перевагу та хліб дворянству, яке розорялося. І от дворяне одержують виключне право бути земськими начальниками, а з другого боку було зроблено так, що число гласних од дворян в земстві стало в 2 рази більше ніж од селян, майже по всіх земських губерніях.

По українських губерніях це нове розподілення гласних таке: *Харківська* губ. — всіх гласних по повітах визначено — 382; з них дворян — 230, селян 115 і різночинців (між якими є і дворяне) — 37. По *Херсонській* губ. — всіх гласних 220, з них дворян — 123, селян — 62, різночинців — 35. По *Чернігівській* губ. — всього гласних — 457, дворян з них — 270, селян — 136, різночинців — 51. По *Полтавській* губ.: всього гласних — 494, з них дворян — 294, селян — 147, од різночинців — 53. По *Катеринославській* губ.: всего 261 гласних, з них дворян — 148, селян 75, різночинців — 38. Ціфри ці яскраво показують на чім боці була перевага, бо скрізь, як бачимо, в українських губ. число гласних од дворян більше ніж вдвоє од числа гласних — селян. До того ж ці гласні обираються не на одному зібранні, де б були представники од всіх шарів суспільства, а на двох, так що напр. дворяне обираються тільки дворянами ж. В дійсности ж через байдужність інтелігентнаго дворянства та через те, що воно дуже таки матеріально підупало, одно слово — разоряється, тікає з сел, ці вибори уявляють з себе курйозне з'явище, бо обираються на гласних не найкращі представники з дворян, а ті, що є на лице; позаяк же через вище вказані

причини дворян мало, то здебільшого всі, хто приїздить на збори, ті і проходять у гласні незалежно од їх здатности та хисту.

В гласні ж од селян проходять найголовніше ті, хто догодить земським начальникам, котрі мають великий офіційяльний вплив на місцеву людність. Як же завважити, що гласними земств бувають майже усі земські начальники, то значіння гласних крестян саме нікчемне, нулеве, бо ці гласні повинні слухатися своїх земських. Зо всього цього видно, що земство стало сословним, панським по духу. Звісно, що в залежности од цих нових умов, в які поставлені земства та городи реформами 1890 і 1892 років, продукційність цих інституцій скрізь падає. Так що повернення земського та міського життя до положеній 1864 та 1870 років було б великим кроком наперед в місцевім житті.

Але російська інтелігенція без ріжниці в партіях раз-у-раз гониться за тим, аби здійснити насамперед загальні речі, провести загальні реформи, міркуючи, що з загальними реформами зміниться зараз не тільки загально-державне, але й місцеве життя. Можливо, що така тактика цілком помилкова, бо коли б одночасно дбали про загальне і про місцеве життя, то на випадок невдачі в першому разі, російське громадянство напевне б забезпечило собі ті місцеві інституції, про яких була зараз мова, і які зовсім не трудно було за тих часів привести принаймні до положеній 1864 та 1870 років. Відомо ж, що по духу законів цих років громадським місцевим інституціям була більше забезпечена внутрішня самодіяльність, заснована на „мѣстныхъ пользахъ и нуждахъ“. Ця самодіяльність врешті і притягла до себе кращі сили місцевого громадянства, які зараз шукають порятунку в Петербурзі та Москві.

Ні для кого не секрет, що земські діячі, котрі он-би-як могли б бути в пригоді українському народові, що ці земські діячі здебільшого є та миршава дворянська решта, котрій не пощастило примоститися десь на урядовій службі, яка й досі є принадним ідеалом для багатьох людей. І цілком зрозуміло, що здебільшого не цім людям підійнятися вище свого індивідуального егоїзму і зрозуміти гаразд ті „мѣстныя пользы и нужды“, які були головним принципом земської діяльности по зміслу закона 1864 року.

Тепер стало як раз навпаки. В початку своєї діяльности земства odkривали дорогу за для урівняння в станах всіх сословій, одно слово мали в початку всесословний характер, од котрого zostалися традиції навіть після реформи 90 року, коли була скорочена компетенція земств, а самі вони по складу своїх гласних зробилися другим виданням дворянських зібраннів. Зараз земства, як бачимо, являються скрісталізованими панськими інституціями, в яких різко визначився класовий їх

характер, далекий од всесословности, демократизму, а також од тих „мѣстныхъ пользь и нуждъ“, на які колись одгукалися кращі люди місцевого громадянства. Позаяк же в голові земської справи стоять найбільш зрусіфіковані елементи місцевого суспільства, якими є дворяне, то зрозуміло, що ця інституція не може зараз стати близько до місцевих нужд та потреб, до місцевих потреб *українського народу*, чужого своєю мовою цьому земському панству. Значить земство зробиться користним українському народові тоді, коли стане більш демократичним по складу гласних і особливо коли *обтрусить* з себе чужий порох, яким й досі припало панство та сцентралізована общеруська інтелігенція на Україні. Тоді воно притягне до себе місцевих діячів, стане тісніше та ближче до народу і справді переведе в життя, той принцип здійснення місцевих потреб, який є єдиним в місцевій діяльності.

Перейдемо тепер і подивимось, як ставляться до місцевої справи общеруські партії на території України. Всі ці партії однодушно більш менш ігнорують місцеве життя і місцеві потреби. Революційні партії негують це місцеве життя не тільки через централізм свого духа, а також і через те, що національно-місцеві проблеми не відіграють такої ролі у них взагалі. Та ж партія, яка всетаки визнала в теорії принцип національного самовизначення народів Росії, партія конституційно-демократична виявилася трохи не самою останньою на *практиці* партією, яка наперекір свому принципу обстоювання реальних демократичних потреб — не визнає їх цілком. Потреби 30 мільйонного народу в рідній школі не є претензією купки інтелігенції, не є фантазією купки українців, а реальна потреба всього народу українського, також як татарська школа — є потребою татарського народу, а литовська школа — реальною потребою литовського народу. Про ці елементарні демократичні потреби, котрі можуть існувати *незалежно навіть од національної самосвідомости*, в кадетському символі віри дарма було б шукати й натяку. Так що назвище демократичної партії не дуже личить їм.

І те, що колись покійний М. П. Драгоманов говорив про ліві російські партії, зараз цілком можна сказати про цю партію. Вона пройнята аристократично-централістичними тенденціями в такій же мірі як і інші общеруські партії, і подібно до російських соц.-демократів, які не визнають навіть місцевих соц.-дем. гуртків і цілком не рахуються з ними, так саме і кадетська партія на *практиці* визнає з народів Росії лише поляків та жидів, саме тих народів, які змогли звернути на себе увагу громадянства. З поляками кадети рахувалися навіть наперекір тим антидемократичним тенденціям, які часто виявляють польські партії, починаючи з вшехпольського кола і кінчаючи більш лівими поступовими партіями, які і зараз звисока поглядають на україн-

ців. Але ж стосунки з польськими партіями і найголовніше з польським колом, яке ніби то репрезентувало польський народ в Думі, ці стосунки свідчать про те, що російські інтелігентні централісти хоч і з неохотою, але врешті визнають потреби бувшого державного і порівнянно сильного народу, а українці з чисто демократичними та реальними тенденціями та потребами — ігноруються.

Теперь, коли висувається питання про земства в південно-західньому краї, можна було б сподіватися, що ця партія, яко демократична партія і партія реальних потреб, повинна була б ухопитися за ці інституції, аби ближче стати через них до місцевого життя, до місцевих реальних потреб. Але на превеликий жаль щось не помітно щоб ця партія на Україні ближче зацікавилася цим питанням, висловила б свої думи, погляди на земську діяльність, а саме головне — тісно з'язала б себе через земства з місцевим життям з місцевою українською людністю і з її місцевими демократичними реальними потребами. Поживемо, побачимо, а поки що можна сказати тільки те, що центр всіх російських поступових партій на Україні зовсім не в місцевім життю, а в загально-російським космополітичнім, яке не рахується з місцевими окремінностями, ігнорує їх і не хоче бачити тої маси жертв, якою супроводиться культурний прогрес Росії на окраїнах.

В результаті ж всього українській народ й досі ніяк не може стати хоч на тому рівні, на якому стояв в 16 та 17 стол. Згадаймо ті цікаві відомости, які подав про Україну тодішню і про стан просвіти тогочасної диякон Павло Алепський під час своєї подорожі по Україні. Майже всі українці (в половині 17 стол.) тоді тямали грамоту, навіть більшість жінок і дітей вміли читати, знали порядок церковних служб і знали церковні напиви. Майже в кожному селі була школа та шпиталі. Далеко пізніше в 18 стол. до закріплення крестян на Вкраїні дуже пильнувалися просвітні справи. Освіта мала релігійний характер, правда, і стояла взагалі низько порівнянно з сучасною, але ж скрізь по селах були свої школи з так званими мандрованими дяками — учителями, які переходили з села в село і розповсюджували серед своїх раз-у-раз нових школярів те, що й сами знали і головне-українською мовою. Так що вважаючи на ті часи, треба сказати, що шкільна освіта захоплювала куди більші кола людей ніж зараз, і які б не були тодішні школи, а важно те, що їх було багато більше ніж зараз, навіть в земських губ. Все це тільки вказує на ту велику потребу в освіті, яка була колись у українського народу.

Колись місцеве українське життя було куди цікавішим і більш барвистим ніж зараз. Згадаймо напр. ремісничі цехи по містах та по селах, цехи, які свідчать про розвиток ремесства на Вкраїні, якого

зараз нема і про яке й не клопочуться, через що, як вказувалося раніше, український селянин не здатен зараз ні на яку працю окрім хліборобства. — Згадаймо потім братства — релігійно-благодійні товариства, які гуртували людей і викликали в них інтерес і до громадської діяльності. Згадаймо силу базарів, яку помітив на Україні під час своєї мандрівки Павло Алепський, і яка знов таки вказує на те, що ті українці, які зараз майже закам'яніли в своїй нерухомості та байдужності до всього, колись були богато рухливіше і тримали в своїх руках ту торгівлю, яка зараз перейшла в інші руки.

Звісно, тоді, скажуть, були інші історичні умови, але ж всетаки все вищезгадане відродилося б відповідно сучасним вимогам життя, коли б не було того мертвизного централізму, який отточив Україну зо всіх боків офіційальних і неофіційальних, себ-то з боку тиеї централістично настроєної общеруської інтелігенції, яка живе на території України і вкупі з іншими силами сприяє тому, що місцеве життя цілком завмирає, а люде — „жито собі сіють“, по влучному і образному виразу Т. Г. Шевченка.

А між тим, як не нівичилося, як не затиралося систематично на протязі багатьох років місцеве характерне життя окраїн Росії з його ріжними етнографічними колективами — це життя недавно виявило ту потенціяльну силу, яку воно в собі заховало, тим що так старанно виміталося усе своє рідне і прищеплювалося все однакове, шаблонове. Ми бачили, яку стіхійну національну силу виявили ті народні заступники, які попали в 1-шу Державну Думу.

Ті люде, які на передодні російського парламенту стояли поза всякою національною самосвідомістю, в Державній Думі швидко зрозуміли потреби та завдання, справді реальні демократичні завдання своїх народів. І та однодушність, яку виявили всі національні гурти і в Думі вказує тільки на те, як далеко стоять одно од одного центр і окраїни. Після цього ігнорувати і надалі місцеве національне життя буде анти-демократично, анти-культурно і анти-гуманно.

Нас українців давно і часто обвинувачували і в партікулярізмi, і в сепаратізмi, і в шовінізмi, і в вузькому націоналізмi, навіть в людо-ненависти та в інших смертних гріхах. Оскільки всі ці обвинувачення були несправедливі і неправдиві, — про це нема що балакати. Чого люде не набалакають, не знавши справи, а головне закам'янівши в своїх забобонах та шаблонових думках, котрі не терплять нічого нового. Зо всіх цих смертних гріхів, які здебільшого по дурному накидалися нам — є один цікавий гріх, той вузький партікулярізм, в якому обвинувачували українців общеруси всіх мастей. Але ж партікулярізм так чи сяк свідчить про прояв свого, місцевого, культурного життя. Це не шовінізм, і не сепаратізм, а показчик того, що культурне життя скуп-

чується не тільки в центрах, а переходить і на окраїни, захоплює їх і надає їм життєвої сили та енергії.

Хай же українці та общеруська інтелігенція, яка хоче прислухатися українському народові, зрозумівши його реальні місцеві потреби, хай вся ця інтелігенція зробить все, що можна, аби цей культурний партікулярізм був не лише фантазією общерусів, а дійсністю українського життя, а вкупі з тим і дійсністю культурного російського життя.

Н.

* * *

Та чого ти, калинонько,
листоньки звисаєш,
чому свої галузоньки
в цвіті не квітчаєш?..

Чом повисле гилля плаче
дрібними сльозами,
чом не співа соловейко
як колись часами?..
.....

Та як мені не хилитись,
веселою бути,
коли весни і літонька
годі позабути!..

Та як мені не плакати,
співи голосити,
коли своїх галузочок
нема чим покрити!..

Вітер жовте листя носить
сумними полями,
а я плачу і вмиваюсь
зимними сльозами...

І не прийде дівчинонька
з милим воркувати,
не прилетить соловейко
серце звеселяти...

Всюди тихо, всюди глухо
тільки серце плаче,
всюди пусто, всюди глухо
тільки ворон краче...

ЯРОСЛАВ ЛІТИНСЬКИЙ.

Вплив улиці на вихованне дітей.

Сими днями мої школярі, хвилюючись, розказали мені, що учень Б. вкрав пляшку горілки у п'яного робітника й роспив її з двома старшими школярами. Що шахтарські діти п'ють горілку, це для мене не новинка і у свій час я писав об цім¹⁾. Але в данному разі була ще й крадіжка, а це вже було чимсь новим, незвичайним і для мене несподіваним і тим більше, що зробив учень, за котрим цього не водилось.

Те, що він нишком куриє, не можна було вважати тяжким злочинством. Я почав допитуватись його і виявилось що крадіжка одбулась під приводом двох хлопчиків, що завжди тиняються без діла і, як кажуть, б'ють байдики.

Тут треба мені звернути на хвилину в бік, щоб вияснити тип „дітей без діла“, що ростуть на ґрунті роспусти промислових міст. Перш за все ці діти вулиці — маненькі алкоголіки, картюжники, жебраки, хитрі злодії, для котрих немає досить високих парканів, ні сторожів, ні других перешкод. Вони всюди уміють пролізти і дістати шматок заліза, міді, пляшку горілки, украсти домову птаку — або вугілля і поцінно все це продати. Тиняючись цілі дні без ніякого діла, затівають бійки з такими-ж хлопчиками другої шахти. У бійках, як і дорослі, б'ються камінням, ножами і самоділковими револьверами. Межи ними чимало талановитих майстрів цієї зброї. Ні жадне весілля або велика гулянка ні жадна велика подія того місця не проходить без цих бурлаків. Це справжні хижачки для п'яних робітників: досить п'яному звалитись з ніг, як все, що буде у його кишенях, перейде до них. Найти в їх крадену річ дуже трудно. Та воно й зрозуміло: сестри, брати, тітки, харчевники, матері, а іноді й батьки захищають маненьких злодіїв і старанно переховують вкрадені речі.

Так ото в такому товаристві двох досвідчених у подібних ділах хлопчиків сиділи три учні, яким ті відкривали тайни складного вуличного життя, під'южуючи й розпалюючи дитячий мозок надзвичайними пригодами з п'яцтвом, лайкою й бійкою, необхідними спутниками всякої шахтарської гулянки.

Біля них проходив п'яний робітник, спіткнувся і впав на смітник, де швидко й заснув. Нагода спробувати себе, свою відвагу й хист, була як раз до речі. Хлопчики зробили розвідку: з кишені робітника спокусливо червоніла голівка горілкової пляшки. За хвилину пляшка з горілкою щасливо перейшла з рук у руки й сховалась під полою одного з маленьких грабіжників... А через пів години хлопчики напівп'яні,

¹⁾ Рада № 176. 1908 го року. Алкоголізм і діти шкільного віку.

з задоволеними обличчями, непевною ходою вийшли відтіля, до дрібниць копіюючи дорослих. Ніхто з старших не помітив їх, ніхто не зацікавивсь: від чого у них п'яне обличчя, блідність лица, нескладна річ, горільчаний дух? Нікому, здається, не було діла до того, чим істнує, чим дише, чим живе дитина? А живе вона тут часто, як одиноке, нікому непотрібне звірятко.

Але не горілка і не спосіб добування її зупиняє мою увагу на цьому випадкові, а величезний непереможний вплив улиці на дитячу душу, на розумовий склад, на характер дитини і її фізичну природу. Бо дитина, як повітрям, живе оточуючим її життям, вона все бере від нього, щоб потім вернути ліпшим і більш довершеним, і в цім разі тільки й можливий поступ. Теж, що противне її природі входе в дитячу душу і будучи перероблене у такому організмові, дасть потім рядок дегенеративних вчинків, ненатуральних у нормально розвинутому громадянстві. Воно задержує поступовий зріст справжньої культури.

І чим осередок духовно бідніший, тим згубніше сила цього осередку, тим гидші будуть вчинки тих натур, котрі виходять з нього; особливо — вчинки при сутичках їх з перешкоджуючим иншим культурним осередком. Відтіля звірячі катування дітей, згвалтування їх, користування ними для гидкої мети і все те злочинне і гидке, без звісток про що не виходе тепер ні жоден газетний номер.

Вулицею я називаю не тільки вулицю у вузькому значінні, але все те, що не є тайна одної сім'ї, з'являється ужитком всіх, про що говорять не криючись, не стидяючись, що з тісного кутка робітника виноситься на вулицю. Скупчення людности у промислових містах обертає всі квартали, або ряди квартир у одну спільну вулицю. І от, з перших же ступнів свого самостійного життя, коли ледве ще вміє переступити поріг, дитина попадає на вулицю.

Але, позаяк дитячий період по суті є самий важний для придбання величезного числа уяв, на котрих будується все дальніше духовне життя, то можна собі уявити у якому незвичайно згубному напрямкові йде цей здобуток. Не дивуйтесь тому, що держава несе такі величезні втрати на тюрми, арештні дома, справительні колонії, — вони натуральні, і, поруч з нашою байдужістю, будуть побільшуватися до самого важного й пекучого питання про нормальне виховання й навчання наших дітей, дітей народу, дітей вулиці!

Заклопотані своїми ділами, ми, за особистими інтересами, не бачимо суспільної користі. Теж можна сказати й про державу, котра взяла на себе кермування великим ділом виховання і, за своїми тенденційними змаганнями — покорити й самі думки дитини, — не баче в ній живої людської душі, не признає прав дитини на вільний нормальний розвиток її природніх прикмет. Держава й суспільство, при

таких поглядах на свої обов'язки, не уділяють і частини своєї уваги на поліпшення вуличного життя, на усунення його згубного впливу у вихованні дітей, на викорінення страхіття дійсности, котрі переважають всяку уяву і котрі, звичайно, не сприяють поступово — культурному розвитку людини.

Вулична дитина у своєму вихованні зоставлена сама собі. Ніхто нею не кермує, ніхто не думає об тім, ким стане ця дитина дорослою? У цьому випадкові виховання їх і трішки не відрізняється от такого ж виховання дітей диких, некультурних народів і, коли діти не кидають батьків змалку, то, лиш через те, через що й звірята лишаються кілька часу біля своєї матері: їм потрібна їжа, питво, тепло й захист. Егоїстичні почуття в цей вік швидко опановують всіми рухами дитини, особисте благо керує ними. І доки вона мала, — виявляє до батьків ніжне почуття, а потім, як виросте, як мине звичайна потреба в їхній допомозі, — піднімає руку на них, усякими способами зневажає, лихослове, справедливо докоряючи батьків у недбалому вихованні й навчанні її, їх дитини.

Самі батьки через важкі житьові умови, а також і через те, що виростили сами серед аналогічних обставин, не можуть дати облагоджуючого духовного виховання. Приведу кілька зразків непогожого виховання своїх дітей де-якими типичними жителями одного промислового місця, з котрих ясно видно те, чого можна сподіватись од дитини, котра виростила при подібних умовах.

1). Інвалід — робітник, алкоголік. Старший дорослий син теж п'яниця. Два менших (8-ми й 10-ти літ) повсякчасно вертаються біля п'яного батька. Був він сторожем одного громадського будинку, котрий більшу частину дня стояв пустою. Користуючись достачею вільного часу, цей робітник що-дня був п'яний; до цього потроху привчались і менші сини. Раз він підговорив дітей взяти участь у крадіжці грошей з шафи, що стояла в одній з кімнат цього будинку. Хлоп'ята потрібні були йому властиво на те, щоб кріз щілину трохи одхилених дверей, у котру не пролазе рука дорослої людини, витягти гроші. Гроші виняв старший хлопчик. Потім батько піячив, а діти проводили свою частку: грали в карти на гроші, купували пасоці й курили до-рогі цигарки до нудоти.

2). Батько систематично готує з сина професійного злодія. Хлопчиківі всього 10 років, він учиться в школі. Але наша школа остається для нього тільки урядовим закладом, у котрому вчать грамоті, але зовсім не виховують. Одгородивши собі неплодючу здібність людини (неплодючу, коли другі здібности остаються не розвинутими) — память, школа набиває голову некористними для життя знаннями; а саме головне й величезне — виховування й розвиток цінних здібностей людини,

важних для життя, залишила самій природі та осередку. Така школа дійсно не вплинула як слід на склад характеру і напрямок діяльності дитини, і хлопчик віддався тому, що було протилежно шкільній науці. Слова *чесно й нечесно, справедливо і несправедливо, добро й зло* здобули умовність і замінилися особистою користю; здобути потрібне якими б там не трапилось способами, *аби без шкоди для себе* — стало правилом життя, приводом у вчинках. Але тут все ж таки було життє (чого бракувало в школі), а не слова. Життєва неправда оперлась на слова, котрі не мали дійсне реальних основ і опанувала всією дитячою психікою. Хлопчик захопивсь цим і дійшов до досконалості у своїх вчинках. Пійманий з шматком матерії, він держався як досвідчений злодій і „за недостаточністю улиць“ його відпущено. Будучність його угадати легко.

3). Звичайний похмурий тип робітника. П'яний, б'є жінку й голубить сина. Щоб виявити свою прихильність і ласку, примусює сина пити з ним горілку. Хлопчик випрошує гроші у п'яного батька або нишком витягає у нього з кишені сам. Потім проїда, прокурює й пропива їх зі своїми товаришами однолітками.

4). Тип алкоголіка. П'яний не укладеться спати без меншого девятилітнього сина, котрого він дуже любить і дозволяє йому роздягати себе й укладати спати. Роздягаючи його, син поводитьсь з ним, як з малою дитиною: кричить, заставляє лягати, лає безчесними словами, повторюючи дословно те, що чув од батька або на улиці. Батько задоволений ірже як коняка і додає своєї міцної лайки. Один день хлопчика не було в школі. На другий день він заявився і на моє питаннє одповів: „батько вчора хотів зарізати матір і зарубати сокирою сестру... Я ж ла-аяв його за те!.. Ми всі молимо Бога, щоб його вбито в шахті“...

Це батьки. Типи надзвичайні; вони живуть і отрують вулицю пороками.

А матері?

Матері часто-густо прибиті, приголомшені, підневільні, вони рідко можуть зробити добрий вплив на витвореннє сильних, стійних правдивих і чесних характерів. Ті з них, котрі пробувають у ліпших життєвих умовах і не мають доброго виховання, уявляють з себе самиць, обхоплених одною товариською любов'ю до своїх дітей і мало допомагають справі. Невитрівалі у своїм характерові, без розумової керуючої думки, вони, то ніжно пестять дітей, то жорстоко б'ють їх під серце, б'ють чим трапиться і калічать дітей. Виховуюче значіннє таких матерів не може бути виставлене проти безпосереднього поганого впливу вулиці, не може бути захистом од зла, котре рано або пізно, неминуче полонить дитину.

Сховатись дитині нікуди, усунути й вулицю теж неможливо.

Неможливо через те, що засоби до боротьби з вулицею в руках осіб, котрим зверху не видно низів, де фабрикуються дрібні й великі злодії, котрі наповняють наші остроги, арестні дома і справительні колонії.

Засобів до боротьби з вулицею багато, наприклад: дитячі садки й клуби, літні колонії, бібліотеки, майданчики до гри й занятій і т. и.; але саме головне — *просвіта маси*, що наповняє вулицю, а потім — *одвічальність перед судом батьків за вчинки своїх дітей*. Тоді розумітимуть, що не досить родить дитину, а треба ще й виховати її, дати громадянству нормально розвинутого члена, а не звірину в образі людини.

Неодвічальність батьків за вчинки дітей робить їх недбалими до своїх обов'язків, байдужими до того, куди з'являється дитина з дому, хто її товариші, де й з ким грається і коли вернеться до дому. Зоставлена сама собі дитина попадає в осередок не вибраний, а цілком випадковий. Тут може бути юрба маненьких розбийголов, що-дня охочих до бійки, або гурток злочинців-грабіжників, що обмірковують якийсь напад, або нарешті, товариство старшого віку охоче до розпусти і захоплене нею.

І шляється отак дитина по руднику, заводу, розгублюючи гарне і здобуваючи погане, порочне, поки голод, холод, або щось інше зажене до дому. У таких промислових місцях часто-густо можна бачити у пізню ночну добу маненьких полуношників, котрі то тут, то там збираються юрбами і ведуть про щось таємничі розмови. Знайте, це ростуть люди небезпечні для громадського спокою і самої держави. І на обов'язкові держави, як що вона не короткозора, лежить направити діяльність цих маненьких людей у другий, ліпший і корисніший бік, і їм пороки й злочинства.

Трагізм вулиці — в нашій байдужности до громадського життя. Заняті особистими вигодами сучасного, ми не думаємо про будучність. А будучність — грізна, коли ми завчасу не одірвемося од особистого життя і не увійдемо в життя громадянства діяльними його членами і не станемо до боротьби зі злом, доки з ним ще легко боротись. Байдужність наша поведе необхідно до розпаду громадянського організму. Живучи у відгороженій хижці своїх особистих інтересів, ми помагаємо тільки розпложуванню на ньому чужоїдів, котрі здержують здоровий і нормальний, поступовий зріст усього громадянства. А цього допускати неможна. А коли ми вже допустили до того, що підточує корінне громадянського організму, то слід невідкладаючи, узятись до корчування зла, котре загрожує величезною катастрофою нашому суспільному й економічному життю!

Я. Чепіга.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Юр. Сірий. *Крим.* (Оповідання з подорожі дітей) з малюнками і мапою (картою) Криму. Вид. „Лан.“ Київ. 1909 р. 64 ст. — ц. 25 к.

Один з найбільш бідніших відділів української літератури — це географічний. Немає в нас ще гарної загально-доступної географії України, немає популярних книжечок по цій галузі знання. А тим більше немає власне нічого для дітей. Всі знання географічні обмежуються лише тим, що перелічать „малоросійські губернії“ додадуть ще Галичину і ось є — Україна, словом „од Кавказу, аж до Сяну“...

Не можемо не привитати таку гарненьку книжечку, якою є „Крим“. Автор веде запис своїх дитячих вражень з подорожі до Криму. Оповідання ведеться в легкій, гарній белетристичній формі, гарною українською мовою. Автор зумів з маси вражень, зо всього що бачив і чув од свого учителя вибрати цікаве, коштовне, а не заплутався, не розплився в патетичних висловах свого здивовання чудовій красі Крима. Читач знайде спокійне оповідання про саму подорож, про гора, гори, море, людей, рослину, але ж стрінеться і з гарними поетичними місцями де душа автора не могла не співати гімн тій природи. Багато цікавих річей стріне молодий читач, річей зовсім нових. Так, гарно розказано про сталактітови та сталагмітови печери, про (фата-моргана) привиди в горах. Звернено увагу читача на всі характерні риси атмосфери гірської, на її температуру, на флору, на буття кримчанів, на природу моря, на його красу і силу. Все то якось між иншим, по дорозі, а робить воно горний вплив на читача, дає йому багато знання і не втомляє його. Книжечка, яких в нас мало, оздоблена малюнками. Шкода тільки, що автор не потурбувався дати більш характерні малюнки тієї природи і краси гір, моря, городів і мешканців.

На нашу думку книжечку цю треба мати в кожній бібліотеці, а цьому сприяє ще й її недорога ціна.

П. Оль.

Апулей Мадаврьський. *Амор і Псіхе.* „Універсальна Бібліотека“ № 5. Мітологічне оповідане. З латинської мови переклав Іван Франко. Львів 1909 р. ціна 30 сотиків (15 коп.). Стор. 54.

Молоде Львівське видавництво „Універсальна Бібліотека“, поставило собі симпатичну мету: за дешеvu ціну познайомити широку публіку з видатнішими світовими творами. Досі вийшли такі випуски: Тургенев: Поезії в прозі; Золя: Свято в Коквілі; Лермонтов: Демон; Геббель: Юдита; Апулей: Амор і Псіхе. Перед нами останній випуск. Само імя такого знаменитого письменника як Іван Франко уже є певною порукою тому, що книжка варта уваги. Через те ми й не будемо спинятись на розгляді сюжету.

Сам перекладчик в коротенькій передмові каже, що „казка про Амора і Псіхею — одна з найкращих і найчистіших перлин всесвітньої літератури“, що „вона належить до найбільш розширених по всім світі казкових мотивів“ і сягає аж до вавилонських і єгипетських легенд включно. „Твір Апулея — каже Франко — мав пізніше величезний вплив на творчість найрізніших народів Сходу і Западу... а в західноєвропейській літературі знаходимо числені перерібки починаючи від середньовічної двірської поезії і кінчаючи XIX віком, у яким назвемо тільки віршовані перерібки Гамерлінга німецьку і російську Богдановича під назв. Душенька... Мотиви Амора і Псіхеї вийшли в склад незлічених казок і новел починаючи від Бокачіа аж до наших часів“.

Книжечка видана простенько, але гарно і не дорого. Бажаємо симпатичному видавництву як найбільшого успіху.

Ю. Будян.

Федір Никопольчун. *Щасливий деньок!* Сцени — жарт на 1 дію. Київ, 1909 р. 32 стор. 20 коп.

„Дякую вас, я вже сміявся“... Таким анекдотичним висловом подякує кожний читач автора за його „жарт“. Дарма автор попередив всіх, що анекдот буде „веселий“. Нічого веселого, нічого комічного тут немає. Ні в дії, яка уявляється якоюсь путаниною, ні в розмовах на жаргоні подільської толкучки, ні в тих „образованих“ слівцях, якими автор так примастив свою мову. Все то старе, забуте, нецікаве і далеко не комічне — без соли, без рації. Дія тягнеться довго, блідо, без цікавості рівно, без веселощів і захоплення.

До фотографа приходять клієнти і кожний заявляє претензію, бо картки йому не до смаку. Фотограф нервується. Увесь жарт в тих явах і цікавих та веселих балачках (як здавалось артистові) клієнтів. Трошечки більше чуття і смаку бракувало авторові, щоб посоромитися пускати в світ свою роботу.

П. Оль.

Д-р. Іван Раковський. *Про землю, сонце і звізди.* (Популярна Астрономія). Вид. Товариство „Просвіта“ у Львові 1909 року ціна 50 сот. (25 коп.).

По астрономії українська література збогатилася ще одною популярною книгою. Книга д-ра І. Раковського в порівнянні з тими, що з'явилися до сього часу по астрономії заслуговує на перше місце. Автор в приступній формі, коротко і яскраво малює перед нами небесний простір з його таємницями, законами, безліччю світил і таке інше.

Найбільше місця автор уділяє нашій планеті — Землі і доповнює всі ті пробли, що зробили попередні популяризатори цієї науки, і в сьому його велика заслуга. В заслугу авторові треба поставити ще й те, що разом з знайомством читача з небесними світилами (планетами, кометами, звіздами і т. д.), знайомить він і з тими прикладами, за поміччю яких учені і досліджувателі здобули відомости про небесні світила.

Книга оздоблена силою малюнків, досить добре зроблених. Це робить її ще більш зрозумілою для читача.

Ю. Т.

Минола Залізняк. *Російська Україна і її відродження* Стор. 72. Львів, 1910 р. ц. 40 с. (16 коп.).

Брошура д. Залізняк є короткий схематичний нарис українського руху до останніх днів. Ясною зрозумілою мовою автор представляє еволюцію української національної думки, зазначаючи зріст широкого розуміння укр. національності, як комплексу всіх життєвих проявів України. Особливо цінні одділи, що малюють недавнє і сучасне становище українства. Книжечка ця перша, коли хочете, історія відродження українства. Цінність її полягає не тільки в цім, а і в самім трактуванні предмета автором, що правильно (на мою думку) зазначає внутрішню тенденцію українства, з чого можна бачити і дальший його напрямок. Брошура д. Залізняк мусить бути відома кожному, хто взагалі хоч чим-небудь з кращих добутоків розуму людського цікавиться.

М. Шаповал.

Т. Хуторний. *Читанка.* Перша книжка після граматики, з малюнками. Видан: друге. Київ, 1907 р. Видавництво Є. Череповського. Стор. 140, ціна 35 коп.

Матеріал — віршики, казочки, байки, оповіданнячка, приказки, загадки і т. ин. в „Читанці“ д. Хуторного вибрано уміло і розміщено також уміло і любовно. Всі вони взяті з народнього життя або просто з народніх уст і як найкраще підходять до такої книжки. Мова скрізь досить чиста і виклад незвичайно простий, який тільки можна бажать „першій книжці після граматики“. Починаючись легесенькими дитячими віршиками і казочками „Читанка“ стає чим далі серйознішою, але все таки не виходє за межі дитячого розуміння; великих статей, які б утомляли дитячу голову, теж нема. Крім того статейки підбрано так, що дитина, читаючи цікаві оповіданнячка, віршики і т. ин., знайомиться поковолом з різними річами селянського вжитку і життя природи. Тут є назви всякого знаряддя та інструментів, назви всяких рослин — лісових, польових, садових і огородних, — всяких товарин — диких і насєких, комах і т. ин. Нарешті — всяка міра, зміни в природі і цікаві й зрозумілі статейки про тепло, холод і т. ин. А поруч з сими ідуть цікаві приклади для самостійної практики в писанні, де учні привчються не тільки писать, а й думать над писаним. Такі приклади ідуть через усю „Читанку“ і, крім користи для вдумливого писання, примушують дитину подумать ще й за прочитане раніш.

Видно, що д. Хуторний має не аби який педагогічний досвід і вложив у сьому „Читанку“ не мало любовної праці. І мусимо признати, що в нашій педагогічній літературі се найкраща книжка між подібними. Ми гаряче рекомендуємо її всім сімейним українцям і певні, що діти читатимуть її з великим задоволенням, котре буде тим більше, що „Читанка“ пересипана чудовими малюнками.

Тут мусимо сказати, що видавець виконав своє діло без жадної догани: папір, друк і малюнки дуже гарні і книжка взагалі чепурна і дешєва.

Ю. Будяк.

Антонъ Новина. *Білоруссы*. (Оттискъ изъ сборн. „Формы нац. движ. въ совр. государствахъ“), 1909. С. П. Б.

Рух 1905 — 6 рр. вивів на світ Божий ще одну з занедбаних славянських народностей — білорусів. Цей 8 мільйонний народ, що розташувався на верхів'ях Дніпра, в болотах Пинських, в сумному мелянхолійно-мякому краї туманів, вохкості, осик і берез — цей народ ніби ворухиться. Жменька освічених його синів взяла на себе ролю проводирів. Веде свій народ до кращої, вільної будучини. Підійшла до свого народу з теплим серцем і зрозумілою мовою.

Ми знаємо, що народня білоруська тижнева газета „Наша Ніва“ справляє тепер велику місію — розбудження національної свідомості білорусів і має успіх. Ратується ще одна індивідуальність національна, але-ж скільки буде розбуджено індивідуальностей особистих! Якось тепло робиться коли глянеш на обрій... Білоруси не згинуть. Вони внесуть світла в життя, вони щось зроблять, бо відродження — це боротьба за *свободу творчості*, за свободу виявлення себе в житті. Білоруси стали на цей шлях і тому не вмруть... Такі думки навіває досить повна, тепло янписана брешюра д. Новина, подає різні відомості з боку культурного відродження білорусів, — і в цім признанні її вартости.

М. Шаповал.

УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ.

— Літературно-науковий відділ ч. 10 го містить переклад оповідання Фельковича „Товариш“, оцінку брошури Богдана Варвінського „Історичний розвій імени українсько-руського народа“ і статью Р. Ватембурга „Білгородка і її старовина“.

— Нещодавно вийшов 28 випуск великої праді „Історія Росії в XIX вѣкѣ“ видання т-а „Вр. А. и И. Гранат и Ко“. Тут в розділі XVII поміщена докладна стаття С. Ф. Русової під наз. „Украинская литература 1862—1900 г.“

— У ч. 44 „*Кієвской Искры*“ надруковано російський переклад оповідання В. Винниченка: „Зіна“, що вміщено було в сентябрьській книжці „Літер.-Наук. Вістника“. Переклад належить М. Шаповалові.

— У Празі вийшов як XII т. „Slavische roman bibliothek“ збірник оповідань українських письменників в німецькому перекладі Вільгельма Горошовського під заголовком: „Ukrainische erzähler“, стр. 181, ц. 1.10 кор. Зміст книжки такий: *Т. Бордуляк* — „Erhalte Herr, die Kuh gesund; *О. Федькович*: — „Die Italienerin“, „Der Busenfreund“; *В. Гринченко* — „Hunger“. *М. Коцюбинський* — „Zwischen Tels und Meer“. *І. Левицький* — „Vom Fischer Panas Krut“. *Д. Мордовець* — „Der Glückner“. *С. Пят-*

ка. — „Der Rot'sche Schacht“. *О. Стороженко* — „Die Nadel. Видання чепурне з він'єткою.

— В 43 числі білоруської газети „Наша Ніва“ уміщено в перекладі Р. Земвіч'я оповідання Стефаника, „Синя книжечка“.

— В німецькій пресі надруковано силу прихильних рецензій на книжку М. М. Коцюбинського, що вийшла німецькою мовою під назвою „Pro bono publico“. З рецензій цих варт зазначити хоч оці: „Das Wissen fur Alle“, № 25, „Srasburger Bürger Zeitung“, „Baseler Volksblatt“, „Das literarische Deutsch Oesterreich“, „Triester Zeitung“, „Londoner General Anzeiger“, „Grazer Tagblatt“, „Wiesbadener Zeitung“, „Sehwabische Kronik“.

— 2 октября в Нікольську-Усурійському вийшло ч. 1 газети „Живое Слово“ під редакцією І. Переверзова (Разсуди). З українським одділом „Живе Слово“, де передруковано вірш П. Гая: „Чаруй п'яни мене красою“ і оповіданням М. Левицького, „Забув“, До українського одділу додано таку перемову: „Землякам.“

Силою обставин припинено видання газети „Волна“, яка містила в собі одділ українського життя — „Понеділок“, Тепер ми маємо змогу й дозвіл видавати нову часопись і знов за-

водимо український одділ— „Живе Слово“, де будуть міститись твори красного письменства та инш.

Всіх кличемо до праці на користь нашому люду та рідній Україні.

„Праця єдина з неволі нас
вирве:

„Нумо ж до праці, брати!

„Годі лякатись: за діло святеє

Сміло ми будемо йти“.

— В ч. 3 в звичайному українському одділі надруковано вірші О. Олеса („Ми плакали на цвинтарі“) М. Вдовиченка—„Ренегатам“ (з „Ради“), оповідання І. Харківського—„Щира розмова“ та в російському перекладі І. Олесина, один з фельетонів М. Пилиповича „Казки дійсного життя“, друкованих у газ. „Рада“.

— В ч. ч. 4; 6 скінчено друком фельетон М. Пилиповича „Казки дійсного життя. В ч. 5 є нарис А. Чулого „Він прийде, він буде“, а в ч. 6 вірш „Я. Мамонтова“ Остання Розмова“ та перекл. з білорус. вірш Мак. Б-віч „Пугач“. Шкода, що „Живе слово“ говорить все з чужого голоса.

— Нещодавно вийшла книга під загальною редакцією і з передмовою д. А. І. Кастелянського—„Форми національного движєнія въ современныхъ государствѣх“, де окрім двох спеціальних статей про національний український рух в Росії і Австрії проф. М. С. Грушевського, цього самого питання подекуди торкаються: М. Славинський—в статі „Национальная структура России и великороссы“, В. Медем. „Национальное движєние и националь-

ная социалистическія партіи въ Росіи“, Енгельберт Пернерсторфер. „Национальный вопросъ и социалдемократія въ Австріи“ і др.

— Вийшов у Стокгольмі томик оповіданнів М. М. Коцюбинського в перекладі на шведську мову під заголовком „I vill äktenskap“, 192 стор. З передмовою про М. Коцюбинського перекладача професора Альфреда Іенсена. Книжка має дуже гарний вигляд і прикрашена оригінальною віньєткою художника М. Жука.

— Продається нова книжка відомого російського критика-філософа—д. Іванова-Разумніка: „Литература и общественность. Сборникъ статей, I“. Тут надруковано, між иншим, статью „Еще о смыслѣ жизни“, що має бути додатком до книги того ж таки автора: „О смыслѣ жизни“, яка вийшла року 1908 і викладає погляди так званого імманентного суб'єктивізма. В згаданій додатковій статі д. Іванова-Разумнік робить спробу „иллюстрировать эту точку зрѣнія (то б то погляди імманентного суб'єктивізма) примѣромъ великаго украинскаго поэта Шевченка“. (Ст. 217—221) і приходить, врешті, до такого висновку: „Поззія Шевченка являється, быть можетъ, лучшимъ примѣромъ соединєнія идей (върѣ, не столько идей, сколько чувствъ) имманентнаго суб'єктивізма съ крайнимъ радикализмомъ и демократизмомъ въ области идей социальныхъ и политическихъ“ (ст. 221).

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (НОВІ КНИЖКИ).

На Україні російській.

Ор. Іоппенко. „Некруть“. Оповід. Малюнки з натури. Одеса, 909.

„Діяння й чудеса святих апостолів“. Вид. „Промінь“. Одеса.

„Одрийний український календарь на 1910 рік“. Вид. „Час“. Київ, 909.

Ф. Никопольчун. „Щасливий деньок“. Жарт в 1 дію. Київ, 909.

Д. Сіромаха. „Про фінансову науку“ з додатком двох статей М. Порша. Вид. „Знать — то сила“. Київ, 906.

Товстожос і Левченко. „День правди“. Жарт. Полтава, 909.

А. Пусет. „Шовківництво“ (Як виводити шовковницю та як виводити коконо з шовком). Вид. „Селянська Книжка“ № 3. Київ, 909.

І. Тогобочний. „Мати-Наймичка“. Др. на 4 д. Переробка з поеми Т. Г. Шевченка. Київ, 909.

Марко Вовчок. „Посмертні оповідання“. Вид. „Л. Н. Вістника“. Київ, 909.

В. Винниченко. „Оповідання“. Т. III. Київ, 909.

І. Котляревський. „Наталка Полтавка“ з споминами І. Тобілевича. Вид. Маркевича. Полтава, 909.

Ар. Вержицький. „Мрія“, шкільна будівля (зам. сільс. учителя) IV. З планом шкільного будинку,

М. Старицький. „Байки“ (по Крилову). Вид. третє з мал. і віньєтк. Ів. Бурячка, Київ, 909.

„Каталог Української книгарні в Києві“ (був. „К. Старина“. Київ, 909.

Книжки і журнали надіслані до редакції.

„Діяння й чудеса св. апостолів“. Вид. „Промінь“. Одеса, 909. Ц. 25 к.

Гр. Чупринна. „Огнецвіт“ — поезії. Вид. „Ранок“. Київ, 909. Ц. 75 коп.

А. Володський. „Хатня революція“. Ком. на 3 дії. Київ, 909. Ц. 20 коп.

М. Грушевський. „Про батька козацького Богдана Хмельницького“. Вид. „Лан“. Київ, 909. Ц. 25 коп.

М. Бжезинський. „Як виховувати дітей на здорових та сильних людей“, пер. А. Рівний. Вид. І. Войко. Харьк., 909. Ц. 13 коп.

Ів. Гарасимович. „На новий шлях“. Бібл. „Вільної організації укр. учит. на Буковині“. Чернівці, 909. Ц. 16 сот.

Ів. Гарасимович. „Подрібний розклад праці укр. нар. учительства по громадах“. Бібл. „Вільної організації укр. учит. на Буковині“. Чернівці, 909. Ц. 20 сот.

Д-р А. Лисенко. «Заспокоїлась». Др. нарис в 1 д. і 2 відслонах. Львів, 909.

„Справоздання Українського Г-ва „Просвіта“ за 1909 рік“.

Корнило Занлинський. „3 вечірньою зорею“ — поезії. Львів, 906.

М. Конопніца. „Дым“, пер. Зюсюля. Вид. „Наша Хата“.

„Літературно-Науковий Вістник“ — кн. IX, X, XI, XII.

„Ukrainische Rundschau“ 909. Кн. 10 і 11.

„Чорна Рада“.

„Письмо з Просвіти“.

„Народне Слово“.

„Прапор“.

„Хлопська Правда“.

„Громадянин“.

„Каменярі“.

„Свобода“.

„Економіст“.

„Основа“.

„Самопоміч“.

„Рідний Край“

„Село“.

„Московський Еженедельник“ №№ 36—49.

„Новый журнал для всѣхъ“ № 12, 13, 14.

„Хлиборобь“.

„Хуторянинь“.

„Спутникъ средней школы и екстер-на“ № 13—18.

„Народный Учитель“ № 11—12.

ДО ЧИТАЧІВ.

Цією книжкою закінчуємо перший рік нашого видавництва і з непохитною вірою продовжуємо нашу тяжку роботу далі.

Тяжкий був 1909 рік для української преси взагалі, а для „Української Хати“ ще тяжчий через особливі умови, в яких ми розпочали видавництво. Брак засобів, літературних робітників, а найбільше -- байдужність громадянства до рідної преси і літератури відбилися і на нашому журналі, але ж мимо всіх втрат, понесених нами, ми ще більш впевнились в потребі на такий журнал, як „Українська Хата“, на підставі багатьох фактів і висловленого спочуття з боку тих елементів нашого громадянства, для котрих переважно наш журнал несе духову поміч.

Ми бажали дати в *доступній* формі середньому читачеві, переважно провінціальному, можливо кращий, добірніший матеріал, потрібний для національного освідомлення ширших кругів суспільства. Творами художньої української думки хотіли хоч почасті задовольнити ту потребу, що дуже почувається в здавна артистичному народі українському. В статтях публіцистичних освітлювали видатніші моменти біжучого життя і пекучіші питання українського відродження. В літературно-критичних статтях, замітках, рецензіях, бібліографії знайомили суспільство з українською літературною творчістю, її сучасним станом, розвитком, напрямками і змаганнями, звертаючи особливу увагу на діяльність молодших чи зовсім починаючих діячів нашого письменства і мистецтва взагалі. Для цього давали виход людям, що не мають ще „імени“, але виявляють творчий хист. Журнал наш був для їх лабораторією, де вони вивіряли свої сили і виучували елементарні основи літературної діяльності. Таку педагогічну роль наш журнал взяв на себе через те, що Україна не має досвідчених ні публіцистів, ні критиків, ні вправних, мистецьких робітників преси. А без підготовки нікому буде обороняти рідну справу в пресі, не дивлячись на те, що притуляють до нас назву „нації письменників“.

Знайомили ми наше суспільство з українськими діячами як старішими, що внесли своїми трудами багату вкладку в скарбницю нашої культури, так і молодшими, що тепер розгортають свої творчі сили і пробивають стежки в будучину.

Передовсім, ми звертали увагу читачів на те, що тільки національна свідомість, національна просвіта, взагалі національна культура визволить нас з злиднів, підніме з багна некультурности на рівень розуміння життя і своїх безпосередніх задач...

В якій мірі ми виконали свої заміри — судити не нам, але ба- гацько вказівок впевняють нас, що ми вибрали певний шлях. Ми розу- міємо, що багато наших сподіванок не справдилось через загальні і при- ватні причини, багатько заходів розбилось об кам'яні мури загально- політичних обставин і спеціально-українських: байдужости, інертности, лехкодухости громадянства, відсутности літературної традиції, недо- стачі досвідчених робітників пера і, розуміється, через брак грошей.

Скориставшись досвідом минулого року, ми зробили все, що було в силі, для поліпшення нашого видавництва і розпочинаємо другий рік з надією, що він буде кращий в діяльності видавництва.

Насамперед ми заручилися згодою на активну участь в журналі ба- гатьох кращих сил нашого письменства, а де-які висловили бажання працювати тільки в „Українській Хаті“. Досвід показав, що треба за- вести постійні одділи, в яких систематично могли б відгукуватися на всі найцікавіші події біжучого українського, сусіднього і закордонного життя з заведенням цих одділів ми будемо освітлювати міжнаціональні сто- сунки нашого народу в Росії, Австрії і инш. і освітлювати їх при кожній нагоді з погляду національно - культурних потреб України, оцінюючи їх в інтересі широких трудящих мас нашого народу, на підставі вимо- гів правди і поступу.

Потребам нашого письменства і мистецтва буде присвячено най- більше уваги. Продовжуючи нашу діяльність на засадах минулого року, розвиваючи основні думки і погляди, що намітились в „Укр. Хаті“ ще минулого року, ми вступаємо в 1910 рік з надією, що заходи наші до поліпшення журналу не підуть марно, що суспільство підтримає наші змагання активною піддержкою (передплатою і спочуттям) і цим власне, дасть нам змогу наблизитись до повного виконання наших замірів.

Великі втрати минулого року примусили нас піднести передплату на 1910 рік до 4 карб., але відповідно цьому ми збільшуємо розмір журналу, додаючи цілий аркуш великої вісімки до розміру книжок за р. 1909, в тій надії, що суспільство знає, що від його активної уваги залежать кошти видавництва і передплата: чим більше передплатників, тим менша може бути передплата!

Закінчивши перший найтяжчий рік нашого журналу ми вислов- ляємо найширшу подяку всім нашим співробітникам, що активно за- помогали журналові неоплаченою працею, подбавши про оплату їх праці в 1910 році, і читачам, що передплатою і спочуттям підтримували нас в тяжкій роботі і додали певности продовжувати роботу далі.

Редакція.

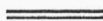
До відомости авторів і передплатників.

1) Рукописи, що присилаються в редакцію, повинні бути *виразно* переписані *на одному* боці паперу з підписом і адресою автора. Рукописи, на яких не зазначено гонорарні умові, лічаться безплатними. Редакція може скорочувати і змінити статті. 2) *Неприняті* до друку дрібні статті і вірші через місяць *знищуються* і з приводу їх редакція не входить ні в які листування, а хто хоче одержати їх назад, або звертається до редакції з якимись запитаннями — повинен прислати для цього поштові марки. 3) За зміну адреси присилають 25 коп. і про переміну адреси треба сповіщати не пізніше 15 дня кожного місяця, щоби книжка не пішла по старій адресі.

Оповістки друкуються по ціні: ціла сторінка—40 руб.; $\frac{1}{2}$ стор.—20 р.; $\frac{1}{4}$ стр.—10 р.; $\frac{1}{8}$ —5 р.; за рядки *нонпарелі* в $\frac{1}{2}$ стор.—20 коп. А коли більше як один раз, *то по умові, робиться відповідна знижка*. Книгарням за передплату на рік призначається 50⁰/₀, за продаж окремих №№ 25⁰/₀.

Контора журналу одчинена щоденно, крім свят, од 10 г. ранку до 4 г. зполудня. *Редакція*—од 12 до 3 г. дня.

==== *Комплект „Української Хати“ за 1909 рік можна добувати у конторі журналу по ціні 2 карб.* ====

ЗМІСТ ЗА 1909 РІК.

СТАТТІ, ОПОВІДАННЯ І ВІРШІ.

	стор.
<i>Алешко Вас.</i> Поезія	395
Серцю вірю (поезія)	472
Сад в печалі (поезія)	521
<i>Алчевська Христя.</i> До П. (поезія)	87
Два вороги міщанства	238
Весняна ніч (поезія)	373
Про діячів	405
<i>Березинська Оля.</i> Поезія	36, 253
<i>Богацький Павло.</i> Не доскочив (оповідання)	127
<i>Будяк Юр.</i> Страшна мить	49
Буденні звуки (поез.)	67
Дні туги (поезія)	463
<i>Виговський І.</i> Повійка (поезія)	373
Ластівки	505
<i>Вороний Микола.</i> Мавзолей (поез.)	365
Микола Вербицький (некролог)	509
<i>Гамсун Кнут.</i> Жінка перемогла. Перекл. Грицько Промінь	483
<i>Генкель Ернест.</i> Світові загадки. Переклад М. Лукича	68, 153
<i>Гербачевський Б.</i> Сучасна Литва. (З польської мови перев. Вс. Кр—ий	438
<i>Голубець Микола.</i> Поезія	126
<i>Гор—іів В.</i> Чарльз Дарвін (1809 р.—1909 р. з портрет.)	105
<i>Дальній Петро.</i> Троянди (поезія)	505
<i>Євшан М.</i> Де-що про українське письменство в Галичині за 1908 рік. (Замітка)	82
✓ Михайло Яцків. (Літературна характеристика з портретом)	157
✓ Василь Пачовський (спроба характеристики)	306
— Богдан Лепкий (елементи його творчости)	396
— Ольга Кобилянська (з портрет.)	473
<i>Журба Голіна.</i> Поезія	472
<i>Журлива Олена.</i> Поезії	90, 228, 458
<i>Іщенко Я.</i> Поезія	67
К. Класова боротьба і національна солідарність	376
Общеруська інтелігенція на Україні	489, 540
<i>Капельгородський Пилип.</i> Поезія	407
<i>Карманський П.</i> Оселі статуя Венери (поезія)	482
<i>Коваленко Грицько.</i> Король Маган (оповідання)	8
<i>Коваленко Є.</i> Ніч під Купала	241
<i>Коваленко Микола.</i> До співця	274

	стор.
<i>Коваленко Оленса.</i> До батька	25
<i>Ковальчук П. О.</i> Олесю (поезія)	87
<i>Козачна.</i> Поезія	202
<i>Козоріс Михайло.</i> Гуцулія (поезія)	111
<i>Колесник Ст.</i> Українські просвітні і економічні т-ва в Галичині	440
<i>Комарова Галіна.</i> Поезія	16
<i>Кибальчич Надія.</i> З життя	148
<i>Кузеля Зенон.</i> Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів	261, 315
<i>Нурцеба Минола.</i> Scherzo (поезія)	242
<i>Лепкий Богдан.</i> Під вечір (поезія)	122
<i>Липа Іван.</i> Олексій Плющ (психографічний нарис; з портретом)	223
Іван Манджура (біографічний нарис)	243, 319
Колесо життя (казка)	282
Памяти Насті Грінченкової	353
<i>Личко Іван.</i> Спиридон Черкасенко (критичний нарис)	26, 63
<i>Літинський Ярослав.</i> Поезія	62, 554
<i>Луниченко Л.</i> В душі моїй	457
<i>М. Тарас Шевченко</i> (З нагоди 48-х роковин його смерті; з портретом)	3
<i>М.</i> Про чеське письменство (бібліографічна замітка)	192
<i>Майорський.</i> Музикальний критик	408
<i>Мазюкевич П.</i> Поезія	512
<i>Мандрина М.</i> Поезія	195
<i>Метерлінк Моріс.</i> Непроханий гість (перекл. Євгена Тимченка)	37, 74
<i>Неприцький-Грановський Ол.</i> Непевність (поезія)	191
Поезія	305
Оксана (оповід.)	513
<i>Олесь О.</i> Поезії	72, 281, 352
Уста її всімались завжди	121
<i>Очеретяний Андрій.</i> Наші слова і діла	204
<i>П. Б.</i> Закордонна Україна (40-літній юбілей львівської „Просвіти“	42
Закордонна Україна. Справа Мирослава Січинського (з портретом)	101
Володимир Боніфатов, Антонович (з портретом)	366
<i>Павленко Сергій.</i> Чи винні ми з тобою (поезія)	5
Аріозо Іоланти (поезія)	404
<i>Пахаревський Л.</i> Зажурені ночі	349
<i>Петрунненко Федір.</i> Весною (поезія)	339

<i>Підгір'янка Марійка</i> . Поезія	стор. 165
Вечір (поезія)	242
<i>Плющ Олексій</i> . Страшна помилка (психологічний нарис)	229, 294
<i>Полуян С.</i> Про національну школу на Білорусі	271
<i>Постоловський А.</i> Поезія	522
<i>Просвітянин С.</i> Гоголівські свята і українська пісня	30
Літературні Герострати ук- раїнства	166
<i>Пьотра Прости</i> . Малюнки (з біло- руської мови перекл. М. Шаповал	374
<i>Равський Б.</i> Ново хрещення	539
<i>Романова Одарка</i> . Ефемериди (но- велля).	52
Весняні співи (поезія).	202
Фартух коваля Кауе (з Ирлан- ської легенди)	464
<i>Романович Наталія</i> . Туга	238
Мариніне горе (оповід.).	356
<i>Романченко Тр.</i> Соловейкові	314
<i>Русин</i> . Новий вклад в українство	325
<i>Самійленко Віталій</i> . Поезія	488
<i>Священник</i> . Марні заходи (3 на- годи чернечого з'їзду)	267
<i>Сірий Юр</i> . Дві доби	6
Під чорною киреєю	123
Осінь	505
<i>Сохачевська Л.</i> У тюрмі (поезія)	203
<i>Сріблянський М.</i> Українське пись- менство року 1908	18
Поміж сусідами I) Україн- ство і великоруси	91
Трагічна постать (пам'яті Пантелеймона Куліша з портретом)	140
„Молода Україна“. I. Думки і вражіння	329
II. „Книга нового созв'яздя“ Pro domo sua. I Наша літе- ратура	333
Поет праці (Борис Грінчен- ко, з портретом)	413
459	
<i>Студент</i> З чергових справ	196
<i>Тарасенко Ол.</i> Елегія (поезія)	390
<i>Тарноградський Валеріян</i> . Поезія.	137
<i>Твердохліб Сидір</i> . Поезія.	126, 293
<i>Товн'ячівський А.</i> До становища сільської інтелігенції	254
<i>Франко Тарас</i> . Наша мова і пра- вопис	432
<i>Фруг С. Г.</i> Прокинсь (поезія), пе- рекл. Грицько Кернеренко	207
<i>Хоткевич Гнат</i> . Камні отметає- мие	523
<i>Худоба Автоном</i> . Ех, як би то!.. (поезія).	404
<i>Чепіга</i> . До національної школи. Вплив улици на виховання дітей	337
553	

<i>Чернявський Борис</i> . Заповіт буття (поезія) з К. Д. Бальмонта	стор. 445
<i>Чупринка Гр.</i> Під снігом (поезія).	7
Ялина (поезія).	24
Падучі зорі (поезія).	44
Поезія.	139
Мертві квіти (поезія).	217
Пісня лебедина (поезія).	217
Гибель мрій (поезія).	391
<i>Шаповал М.</i> Поезія.	51
В-ночі	156
Спека	254
Поезія.	472
<i>Шпитко Осип</i> . Особлива крадіж.	218
<i>Юрч Гордій</i> . Nocturne.	391
<i>Ясюкайтис К.</i> (К. Jасukajtis). Сірники (образок). перекл. з литовської мови В. Кри- новський	251
<i>Од рвданці: Микола Аркас</i> (не- кролог; портретом)	88
До становища народної шко- ли на Україні	109
Українська дитяча трупа т-ва „Просвіта“ в Одесі	208
„Вінок слави“	345
Обережно вносьмо присуди	446
Про січі	498
До читачів	

МАЛЮНКИ.

<i>Бурко С.</i> „З наших гір“. Камінь народного героя Довбуша в Ямнім над Прутом (Га- личина	394
„З наших гір“. Водоспад на річці Манявці в Маняві (Галичина).	395
„З наших гір“ Колиба на маржину (худобу) на поло- нині коло Земіра (Гали- чина).	482
„З наших гір“. Стежка на гору Хомяк (Галичина)	522
„З наших гір“. Захід сонця. Вид з гори Ребровача (в селі Ворохті)	540
<i>Дяченко М.</i> малюнок—віньетка.	242
<i>Іжаневич І.</i> Етюд	17
<i>Портрети: Т. Г. Шевченка.</i>	7
Миколи Аркаса	88
Мирослава Січинського	101
Чарльза Дарвіна	105
Пантелеймона Куліша	140
Михайла Яцькова	157
Олексія Ілюша	223
Вол. Антоновича	366
Бориса Грінченка	459
Ольги Кобилянської	473
Миколи Вербицького	509

Українська дитяча група т-ва „Просвіта“ в Одесі.	208
Шульга І. На могилі прадіда лицаря	33
Сельський „аблакат“.	203
„Веріг Дніпра“ (окремий додаток).	

БІБЛІОГРАФІЯ.

<i>Будян Ю.</i> Массіот. Levia.	211	стор.
Корнило Заклинський. З вечірньою зорею.	500	
Апулей Мадавський. Амор і Псіхе, перекл. Ів. Франко. Хуторний. Читанка.	559	
<i>Гордіїв В.</i> В. О. Мицюк. І. Про переселення на Амур та в Усурійський край; ІІ. переселення в Західний Сібір. ІІІ. переселення в Степовий Киргизський край	116	
М. Шаповал. Про ліс.	212	
<i>К. Р. Кіплінг.</i> Казки перекл. Юр. Сірого	501	
М. Бжезинський. Як виховувати дітей на здорових та сильних людей, перекл. А. Рівний	502	
<i>Новаленко Оленка.</i> Франц Коковський. „Настрої“.	46	
Ю. Будяк. Дикі люди.	114	
Гр. Сьогобочний. Про життя Павла Грабовського.	116	
<i>Крижановський В.</i> В. Приходько. Невпевні елементи в українстві	451	
Д-р Вартошевський. Педагогія, або наука о вихованню.	502	
<i>Липа Ів.</i> Галина Журба. З життя.	275	
<i>М. Ш.</i> Гр. Ващенко. Пісня в кай данах.	209	
<i>П. Оль.</i> Нелло та Патраш. переклад Ю. Сірого.	209	
Прохор Воронін. Як я виграв у товариша вчителя бляшаного самовара.	212	
І. Князь Володимир Святий та хрещення Руси; П. Свя-		
титель Микола Чудотворець; ІІІ. Іван Воїн	480	
Юр. Сірий. Крим.	558	
Ф. Никопольчук. Щасливий деньок.	558	
<i>Редакція „У. Х.“</i> „Будучина“ число І т. ІІ.	277	
<i>Русин.</i> Наша школа. Науково педагогічний журнал кн. І—ІІ.	451	
Михайло Грушевський. Про батька козацького Богдана Хмельницького.	502	
<i>Сірий Юр.</i> Данило Лепкий. Сплачений довг.	210	
Микола Залізник. Оповідання з історії української землі.	278	
І. Раковський: Про землю, сонце і звізди	559	
<i>Твердохліб С.</i> Д-р В. Шурат. Ю. Словацький в українському письменстві і перекладі.	449	
<i>Товначевський А.</i> Іван Тивонович. Чоловік в державній ярмі. А. М. Богдан-Соколюський. „Ескизи современности“.	341	
<i>Чупринка Гр.</i> Ів. Нечуй-Левицький І. Віда бабі Палажці Гришисі. ІІ. Віда бабі Парасці Соловісі	278	
П. Гай. В свято.	340	
Гн. Хоткевич. Вони.	468	
<i>Шаповал М.</i> Богдан Лепкий. Поезія розрадо одинока	45	
О. Олесь. Поезії. Книжка друга.	112	
Карманський. „Пливем по морі тьми“	113	
Іван Франко. Украдене шасте	340	
Микола Голубець. Фрагменти	447	
О. Білоусенко. Серед мертвих душ.	450	
А. Новина. Бѣлоруссы.	560	
Мик. Залізник. Російська Україна й її відроджене	559	
<i>Українство в чужій пресі</i> . 47, 118, 214, 279, 342, 454, 504, 560		
<i>Театральна хроніка</i>	452	
<i>Літературна хроніка</i> . 48, 119, 217, 280, 343, 455, 504, 562		

ЗАПИСКИ Українського Наукового Т-ва в Києві виходять від р. 1908. Передплата на першу серію: 5 р. з пересилкою в Росії, за кордон—6 р. Для студентів, учеників, народніх учителів 3 р., для членів Т-ва 2 р. Приймається передплата в бюро Т-ва при редакції Л. Н. Вістника, В. Володимирська, № 42

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XVI рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Посилаєть: Львів (Lemberg) Австрія, Супінського ч. 17 наук. тов. ім. Шевченка. (Sevcsen ko—Gesellschaft der. Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Володимирська, 28.

РІДНИЙ КРАЙ Підписка на 1910-й рік. 5-й рік видання. Виходить в Києві, 4 рази на місяць, (48 чисел на рік) з ілюстраціями, під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьєси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „Рідного краю“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 2 місяці 1 р.; Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА** коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. Молода Україна окреме від Рідного краю—2 р., на рік, 1 р. на півроку. Адрес: Київ, Благовіщенська, 115. Всі ціни і для заграниці—однакові.

ДІЛО Щоденна Українська газета. Передплата в Росії на рік 18 карб., на 1/2 р. 9 карб. Австрія, Львів, (Lemberg), Ринок 10.

== ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1910 РІК. ==

НА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ІЛЮСТРОВАНУ ГАЗЕТУ

СЕЛО

(другий рік видання).

Ціна на рік 2 руб., на пів року 1 руб. 10 коп., на 3 міс. 60 коп.

Рокові передплатники одержать дурно додаток Календарь—книжку на 1910-й рік при числі 3 „СЕЛА“.

Село призначається головним чином для хліборобів і робітників. **Село** виходитиме що тижня в четвер і таким чином дасть змогу кожному хліборобові і робітникові мати у неділю свіжу газету. **Село** подаватиме статі й новини про сучасне життя на Україні в Росії і за кордоном, вірші, оповідання, популярні статі з української історії і письменства, з наук природних, лікарських, з сільського господарства, кооперації, техніки і інш. **Село** буде містити дописи з сіл і міст. **Село** даватиме відповіді на запитання передплатників, а також поради лікарські, господарські й юридичні (відповіді і поради будуть давати спеціалісти). **Село** заручилося згодою брати участь таких учених і письменників: М. Біляшевський, Ю. Будяк, В. Винниченко, М. Вдовиченко, М. Грушевський, О. Грушевський, М. Гехтер, М. Залізник, М. Коцюбинський, В. Корольов, М. Левицький, Майорський, І. Огієнко, О. Олесь, Л. Пахаревський, М. Павловський, В. Самійленко, Ю. Сірий, Т. Суліма, С. Чернасенко, С. Русова, О. Русов, М. Чернявський, Ол. Черняхівський, Л. Старицька, Черняхівська, М. Шаповал і інші.

Передплату приймає Книгарня „Літературно-Наукового Вістника“ у Києві, Вел.-Володимирська № 28, Українська книгарня в Харькові, Риба ул. № 25.

Посередникам 5% від передплати.

Статі і дописи просять надсилати в книгарню Л.-Н.-Вістника.

Видавець-Редактор ГАННА ЯМПОЛЬСЬКА.

Продається одривний календарь на рік 1910. „**ЧАС**“ Ціна 50 коп. і 75 коп. Склад видання: у Києві, Українській Книгарні Л.-Н. Вістника, В. Володимирська, 28. Також можна купувати по всіх кращих книгарнях на Україні.

В Українській Книгарні (бувша „Київської Старини“)

== Київ, Безаківська, 8 ==

продаються всякі українські книжки де б вони і ким не були б видані. Великий вибір портретів українських гетьманів, письменників і артистів. Збірники українських пісень з нотами, листовні картки і малюнки.

Каталог виєилається даром.

Українська Хата.

Напрямок журналу: національно-поступово-демократичний.

В 1910 р. „Українська Хата“ освітлюватиме можливо повно українське життя з погляду національно-культурних потреб України і міститиме: *белетристику*: поезії, оповідання, повісті, малюнки, нариси і т. и., статті *наукові*; статті *публіцистичні*, в яких обговорюватимуться всі пекучі справи українського життя, науки, літератури й мистецтва; статті *літературно-критичні*, з характеристикою творів і діяльності наших письменників, особливо сучасних; *огляди* преси української, російської, польської і инш. в зв'язку з українським рухом; *огляди* українського громадсько-культурного життя; *огляди* найцікавіших подій по-закордонного життя.

В 1910 р. „Українська Хата“ даватиме переклади творів з чужих мов і характеристики чужих письменств; даватиме репродукції творів українських художників, малюнки, віньєтки, портрети письменників і діячів українських.

В 1910 р. журнал буде збільшений в розмірі.

До участі в „Укр. Хаті“ запрошено видатних українських письменників.

В перших книжках „Укр. Хати“ за 1910 р. між иншими будуть друкуватися такі твори: *В. Винниченка* „Тайна“ опов.; *О. Олесь* „Чотири доби“; *М. Вороного* „Загадка життя“ драм. етюд віршом, на 1 дію, „Нудьга безталання“ опов.; *С. Черкасенка* „Петро Кирилюк“ др. на 4 дії; *Г. Хоткевича* „Авірон“ повість; *Ів. Личка* „Тайна“ опов.

На підставі особливої згоди *О. Олесь* в 1910 р. всі нові свої твори міститиме тільки в „Українській Хаті“.

В „Укр. Хаті“ містять свої твори або згодились працювати: Христя Алчевська, В. Алешко, Юр. Будяк, Ганна Барвінок, К. Вондаренко, Ол. Березинська, Іван Бурячок (худож.), В. Винниченко, Ів. Виговський, М. Венгжин, М. Вороний, П. Богацький, В. Гордіїв, М. Голубець, Андрій Горленко, М. Дяченко (худож.), М. Євшан, Ол. Журлива, Галина Журба, Михайло Жук, М. Залізняк, Ів. Іжачевич (худож.), Ільченко (худож.), Як. Іщенко, П. Капельгородський, Гр. Коваленко, Є. Коваленко, Н. Кибальчич, В. Крижановський, худож. Кричевський, Козачка, Г. Комарова, Ольга Кобилянська, Петро Карманський, О. Кузьминський, Богдан Лепкий, Я. Літинський, Іван Липа, д-р І. Луценко, Л. Лукич(енко), Іван Личко, Майорський, М. Мандрыка, П. Мазюкевич, Ол. Неприцький-Грановський, О. Олесь, А. Очеретяний, Микола Олександрович, Т. Осадчий, М. Підгірянка, Л. Пахаревський, С. Провітязин, О. Плющ, Василь Пачовський, С. Павленко, С. Полуян, В. Раєвський, С. Русова, Одарк Романова, Н. Романович, М. Сріблянський, Евг. Сердюк, Юр. Сірий, Евг. Стебновський, В. Степанівський, К. Стеценко, Гр. Сьогобочний, Л. Сохачевська, С. Твердохліб, Єв. Тимченко, Гнат Хоткевич, А. Худоба, Іван Труш (худож.), В. Тарноградський, Ан. Товкачевський, Гр. Чупринка, С. Черкасенко, Чепіга, І. Шульга (худож.), М. Шаповал, О. Шпитко, Гордій Юрич, Михайло Яцків, Л. Яковська і багато инших.

Передплата на 1910 рік на „Українську Хату“ 4 карб. (за кордон 10 корон) півроку 2 карб., окрема книжка 35 коп. (з пересилькою 40 коп.), можна виплачувати частками по 2 карб.

Передплата приймається в головній конторі і редакції журналу: Київ, Бульварно Кудрявська, 36. Або в „Українській Книгарні“ Безаківська, 8; книгарні „Літературно Наукового Вістника“ Вел.-Володимирська, 28.

У *Харькові*: в „Українській Книгарні“ Рибна, 28.

В *Житомирі*: в книгарні В. Совінського.

В *Галичині*: Львів, книгарня Наукового Т-ва, Ринок, 10.

Комплект „УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ“ за 1909 рік продається в конторі журналу по 2 карбованці.

Видавець Ів. Бойко.

Редактор П. Богацький.